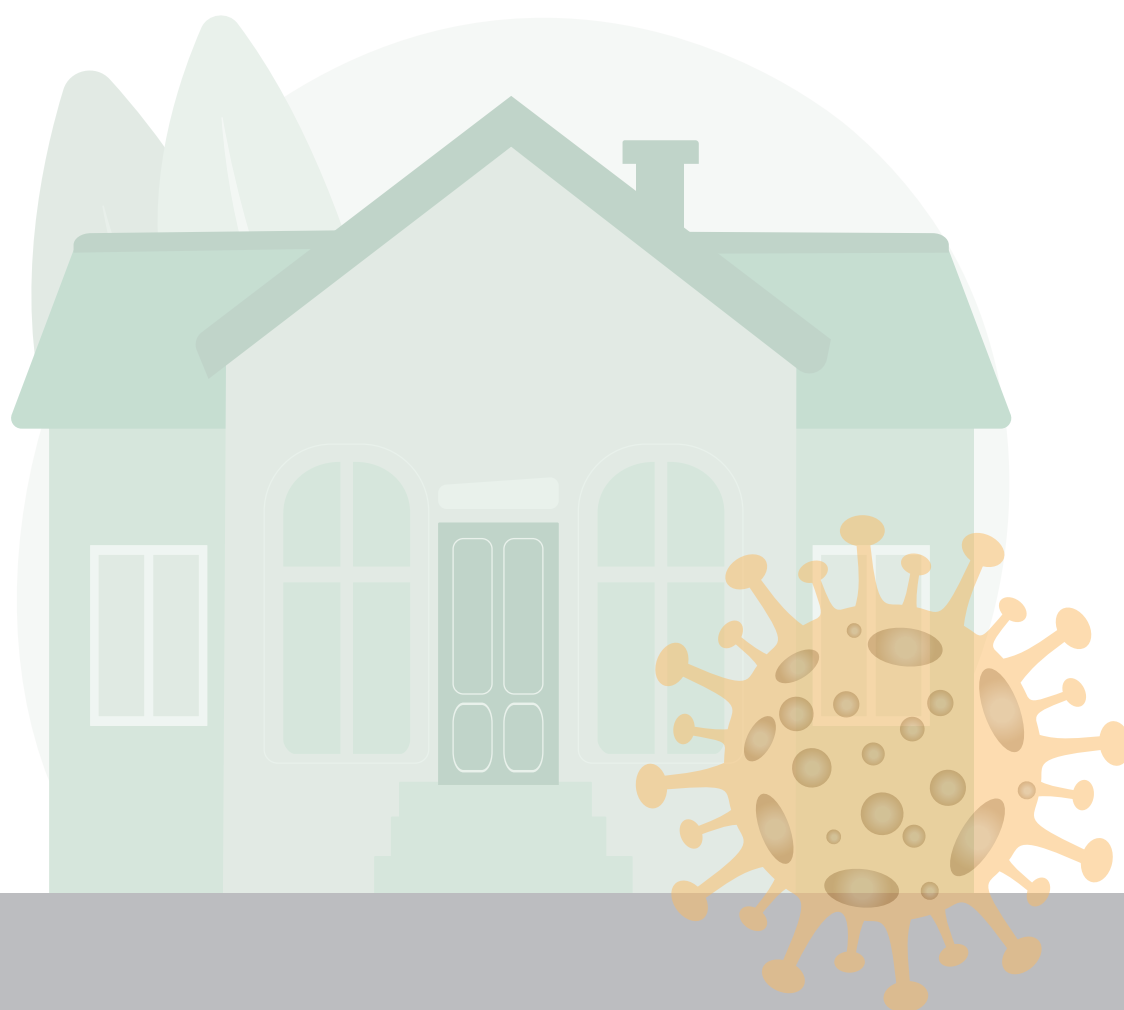


АНАЛІТИЧНИЙ ЗВІТ

**Реагування державних органів влади
на випадки домашнього насильства
під час кризових ситуацій
(зокрема пандемії COVID-19)
та рекомендації щодо вдосконалення
їхньої роботи**





Аналітичний звіт

Реагування державних органів влади
на випадки домашнього насильства
під час кризових ситуацій
(зокрема пандемії COVID-19)
та рекомендації щодо вдосконалення
їхньої роботи

Київ 2021

АВТОРКИ:

Аносова Ю.В., юристка ГО «Ла Страда-Україна», кандидатка юридичних наук;
Бороздіна К.А., віцепрезидентка ГО «Ла Страда-Україна»;
Легенька М.М., віцепрезидентка ГО «Ла Страда-Україна»,
докторка філософії в галузі права;
Черепаха К.В., президентка ГО «Ла Страда-Україна».

Висловлюємо подяку за активну участь, експертні коментарі та пропозиції Урядовій уповноваженій з питань гендерної політики, міжнародним партнерам «La Strada-Moldova», «Animus Association», «La Strada-Belarus», представникам та представницям уповноважених органів та суб'єктів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, консультантам та консультанткам Національної гарячої лінії з попередження домашнього насильства, торгівлі людьми та гендерної дискримінації та Національної гарячої лінії для дітей та молоді.

**Громадська організація «Ла Страда-Україна»
03113, Київ-113, а/с 26Тел./факс: +38 (044) 205 36 95
E-mail: info@la-strada.org.ua; www.la-strada.org.ua
фейсбук: lastradaukraine**

**Національна гаряча лінія з попередження домашнього насильства,
торгівлі людьми та гендерної дискримінації**

**0 800 500 335 (зі стаціонарних)
116 123 (з мобільних)**

Скайп: @lastrada-ukraine

Фейсбук: @lastradaukraine

Telegram: @ NHL116123

E-mail: hotline@la-strada.org.ua

Національна гаряча лінія для дітей та молоді

**0 800 500 225 (зі стаціонарних)
116 111 (з мобільних)**

Instagram: @childhotline_ua

Telegram:@CHL116111

Фейсбук: @childhotline.ukraine

Р___ **Реагування** державних органів влади на випадки домашнього насильства під час кризових ситуацій (зокрема пандемії COVID-19) та рекомендації щодо вдосконалення їхньої роботи: Аналітичний звіт / Громадська організація «Ла Страда-Україна». – Київ : ТОВ «Агенство «Україна», 2021. – 58 с.

ISBN 978-966-_____

Викладені в звіті думки не обов'язково відображають позицію Чорноморського фонду регіонального співробітництва чи його партнерів

ISBN 978-966-_____

© Громадська організація «Ла Страда-Україна», 2021

Зміст

1. Вступ.....	4
2. Мета та методологія дослідження	5
3. Загальний огляд ситуації з домашнім насильством під час пандемії COVID-19 в Україні.....	6
4. Опитування постраждалих від домашнього насильства на Національній гарячій лінії з попередження домашнього насильства, торгівлі людьми та гендерної дискримінації та Національній гарячій лінії для дітей та молоді щодо реагування органів державної влади на випадки домашнього насильства під час пандемії COVID-19	11
4.1. Аналіз результатів опитування на Національній гарячій лінії з попередження домашнього насильства, торгівлі людьми та гендерної дискримінації.....	11
4.2. Аналіз результатів опитування на Національній гарячій лінії для дітей та молоді	26
5. Досвід інших країн у запобіганні та протидії домашньому насильству в умовах пандемії COVID-19	37
6. Рекомендації.....	40
7. Рекомендовані алгоритми дій щодо реагування на домашнє насильство в умовах кризових ситуацій, зокрема пандемії COVID-19	51

1. Вступ

На початку квітня 2020 р., коли карантинні обмеження, зокрема локдауни, почали активно запроваджуватися практично в усіх країнах світу, щоб сповільнити поширення коронавірусної інфекції, Генеральний Секретар ООН Антоніу Гутерріш одним із перших на міжнародному рівні публічно заявив про збільшення випадків насильства щодо жінок під час карантину¹. Приблизно в той же час Голова Комітету Європейського Парламенту з прав жінок та гендерної рівності Евелін Регнер також констатувала цю проблему та закликала Європейський Союз і держави-члени ЄС спрямувати активні зусилля на її вирішення².

За повідомленням Фонду ООН у галузі народонаселення (UNFPA), за перші три місяці карантину в усьому світі спостерігалось зростання випадків насильства з боку інтимних партнерів на 20%³, а кожні три місяці локдауну збільшуватимуть кількість випадків гендерно зумовленого насильства по всьому світу на 15 мільйонів⁴. ООН Жінки⁵ та ЮНІСЕФ⁶ також повідомляли про зростання випадків домашнього насильства в перші місяці карантину від 25% і аж до 250%. При цьому наголошувалося, що кількість зареєстрованих повідомлень може не відображати реальної картини, адже багато жінок залишаються замкненими в одному приміщенні з кривдниками і не мають можливості повідомити відповідні служби про негаразди, як у докарантинний період. Загалом зростання випадків гендерно зумовленого, і зокрема домашнього насильства під час пандемії COVID-19 набуло таких масштабів, що відповідне явище почали називати «тіньовою пандемією».

У більшості звітів міжнародних та неурядових організацій також повідомляється про збої в роботі служб підтримки для постраждалих від домашнього насильства⁷. Причому служби, які надають допомогу потерпілим від насильства дітям, зазнали ще значнішого впливу, ніж служби, які надають допомогу дорослим. За даними ЮНІСЕФ, принаймні 104 країни, в яких загалом проживає 1,8 млрд. дітей віком від 0 до 17 років, відзначили збої в роботі служб, що здійснюють попередження, реагування та надають підтримку у випадках насильства щодо дітей. Східна Європа є регіоном, який лідирує за кількістю країн, що відзначили такі збої.

¹ https://twitter.com/antonioguterres/status/1246973397759819776?ref_src=twsrc%5Etfw%7Ctwcamp%5Etweetembed%7Ctwterm%5E1246973397759819776%7Ctwgr%5E%7Ctwcon%5Es1_&ref_url=https%3A%2F%2Fwww.dw.com%2Fuk%2Fhensek-oon-zaiavyv-pro-zbilshennia-vypadkiv-nasylstva-nad-zhinkamy-cherez-karantyn%2Fa-53026725

² <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20200406IPR76610/covid-19-stopping-the-rise-in-domestic-violence-during-lockdown>

³ <https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/blog/2020/dafina-gercheva--covid-19-pandemic-puts-spotlight-on-domestic-vi.html>

⁴ https://www.unfpa.org/sites/default/files/resource-pdf/COVID-19_impact_brief_for_UNFPA_24_April_2020_1.pdf

⁵ <https://www.unwomen.org/-/media/headquarters/attachments/sections/library/publications/2020/policy-brief-the-impact-of-covid-19-on-women-en.pdf?la=en&vs=1406>, с. 17

⁶ <https://www.unicef.org/media/76916/file/Gender-Based-Violence-in-Emergencies-CP-Learning-Brief-Aug-2020.pdf>, с. 3

⁷ <https://www.unwomen.org/-/media/headquarters/attachments/sections/library/publications/2020/brief-covid-19-and-essential-services-provision-for-survivors-of-violence-against-women-and-girls-en.pdf?la=en&vs=3834>, с. 3

2. Мета та методологія дослідження

Дане дослідження мало на меті з'ясувати вплив пандемії COVID-19 на ситуацію з домашнім насильством в Україні, а також визначити особливості реагування уповноважених суб'єктів на випадки домашнього насильства в Україні в умовах дії карантинних обмежень. Оскільки проблема «тіньової пандемії» торкнулась усіх без винятку країн світу, для розуміння ефективності реагування в Україні важливо було також врахувати досвід, кращі практики, тенденції та виклики, з якими стикалися інші країни регіону. На підставі проведеного аналізу планувалося виробити низку рекомендацій для органів державної влади і, зокрема суб'єктів, які здійснюють заходи із запобігання та протидії домашньому насильству, щодо поліпшення реагування на випадки домашнього насильства в період кризових ситуацій, таких, як пандемія COVID-19, а також скласти алгоритми дій для постраждалих та уповноважених суб'єктів стосовно того, як діяти в зазначених ситуаціях.

Для виконання поставлених завдань було здійснено аналіз:

- статистичних даних стосовно звернень на Національні гарячі лінії, діяльність яких забезпечує ГО «Ла Страда-Україна»;
- статистики розгляду адміністративних та кримінальних проваджень судовими та правоохоронними органами в Україні в докарантинний та карантинний періоди;
- законодавчих актів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, що були прийняті в період пандемії COVID-19;
- результатів опитувань абонентів, проведених на Національних гарячих лініях;
- результатів онлайн-обговорень, на яких окремі країни регіону (Білорусь, Болгарія та Молдова) поділилися своїм досвідом та кращими практиками реагування на домашнє насильство в умовах пандемії COVID-19.

Метою проведення опитувань на Національних гарячих лініях, а саме – Національній гарячій лінії з попередження домашнього насильства, торгівлі людьми та гендерної дискримінації та Національній гарячій лінії для дітей та молоді, було з'ясування особливостей реагування державних органів влади, загальних та спеціалізованих служб (включаючи поліцію, суди, соціальні служби, притулки та медичні установи) на випадки домашнього насильства під час пандемії COVID-19.

Інструментом опитувань був опитувальник, де використовувалися відкриті та закриті запитання.

Опитування абонентів проводилось консультантами та консультантками Національних гарячих ліній в телефонному режимі, а також шляхом самостійного заповнення постраждалими особами анкет в онлайн-режимі. Доступ до анкет абоненти могли отримати на сторінках ГО «Ла Страда-Україна» в соціальних мережах.

Дослідження здійснювалося в рамках проєкту «Реагування держави на домашнє насильство в Україні під час COVID-19», що реалізується за фінансової підтримки Чорноморського фонду регіонального співробітництва.

3. Загальний огляд ситуації з домашнім насильством під час пандемії COVID-19 в Україні

Аналіз статистичних даних показав, що під час пандемії COVID-19 в Україні відбулося зростання кількості випадків гендерно зумовленого і, зокрема, домашнього насильства.

Таку тенденцію зафіксовано на гарячих лініях ГО «Ла Страда-Україна». Так, порівняно з періодом до запровадження карантинних обмежень кількість звернень на Національну гарячу лінію з попередження домашнього насильства, торгівлі людьми та гендерної дискримінації зросла у півтора-два рази. Особливо велике зростання спостерігалось в перші місяці після початку карантинних обмежень, а також у періоди збільшення рівня захворюваності на COVID-19. Так, якщо до запровадження карантинних обмежень, а саме в січні-березні 2020 р., в середньому за місяць надходило 1 600-1 700 звернень, то вже в квітні їх було зафіксовано 2 692, в травні – 2 931. Після зняття жорстких обмежень та деякого поліпшення ситуації з рівнем захворюваності кількість звернень дещо знизилася (червень – 2 165 звернень, липень – 2 328, серпень – 2 333, вересень – 2 792, жовтень – 2 601). Однак, коли наприкінці жовтня – в листопаді 2020 р. епідеміологічна ситуація в Україні знову погіршилася, кількість звернень на гарячу лінію сягнула нових рекордних відміток (листопад – 3 361 звернення, грудень – 3 371). У 2021 р. кореляція між кількістю звернень та епідеміологічною ситуацією продовжилася: 3 010 звернень у січні, 2 757 – у лютому, 3 028 – у березні.

Що стосується звернень на Національну гарячу лінію для дітей та молоді, то тут були схожі тенденції з кореляцією між зверненнями та епідеміологічною ситуацією в країні, однак більш виражені. Так, в докарантинний період (зокрема за січень-лютий 2020 р.) на гарячу лінію в середньому щомісяця надходило приблизно 1 500-1 600 звернень. Із запровадженням 12 березня 2020 р. карантинних обмежень на території України кількість звернень зросла у 5-7 разів. Так само, як і на Національній гарячій лінії з попередження домашнього насильства, торгівлі людьми та гендерної дискримінації, після різкого збільшення звернень у перші місяці жорсткого локдауну (в березні 2020 р. було отримано 6 812 звернень, у квітні – 8 111, травні – 10 749) в подальші майже пів року спостерігався незначний спад (7 973 звернення в червні, 5 380 – у липні, 5 613 – у серпні, 9 224 – у вересні, 6 638 – у жовтні), після чого відбувся суттєвий приріст (10 536 звернень у листопаді, 24 630 звернень у грудні). У перші три місяці 2021 р. кількість дзвінків на дитячу гарячу лінію продовжувала зростати (в січні 2021 р. було одержано 11 274 звернення, в лютому – 14 265, березні – 16 281). Якщо порівняти ці цифри з тими, що мали на початку 2020 р., можна побачити десятикратне зростання кількості звернень.

Дані про різке збільшення випадків домашнього насильства під час пандемії підтверджуються і статистикою щодо кількості звернень та проваджень, пов'язаних з домашнім насильством, які зареєстровані в цей період правоохоронними та судовими органами. Так, в 2019 р. Національною поліцією України було зареєстровано 141 814 заяв та повідомлень про вчинені правопорушення та інші події, пов'язані з домашнім насильством. У 2020 р. цей показник зріс на третину та склав 208 784. За даними Офісу Генерального прокурора України,

якщо в 2019 р. було обліковано 1 068 кримінальних правопорушень за ст. 126-1 Кримінального кодексу України («Домашнє насильство»), то в 2020 р. таких проваджень було вже вдвічі більше – 2 212. За перші 4 місяці 2021 р. було обліковано 1 095 правопорушень за вказаною статтею. В 2019 р. на розгляді в судах першої інстанції перебувало 626 кримінальних проваджень за статтею 126-1 Кримінального кодексу України, у 2020 р. – втричі більше, а саме – 1 877.

Важливим аспектом, про який детальніше йтиметься в основній частині звіту, є те, що під час пандемії COVID-19 та запровадження відповідних карантинних обмежень в Україні мало місце не лише зростання масштабів та інтенсивності домашнього насильства, але також і ускладнення в роботі уповноважених суб'єктів (зокрема, судових та правоохоронних органів, медичних установ, спеціалізованих служб підтримки постраждалих) та в доступі постраждалих до відповідних служб. Тобто наша держава стикнулася з такими ж проблемами та викликами, що й інші країни, про що, власне, й попереджала міжнародна спільнота практично ще на початках пандемії. При цьому постає питання про те, як саме держави і, зокрема Україна, реагують на ці виклики, в першу чергу, на законодавчому рівні.

Від початку запровадження карантинних обмежень в Україні у зв'язку з пандемією COVID-19 (12 березня 2020 р.) на законодавчому рівні було ухвалено ряд нормативно-правових актів у сфері запобігання та протидії гендерно зумовленому, зокрема домашньому насильству⁸. Той факт, що вони ухвалювалися саме в цей період, дає змогу прослідкувати, яким чином органи державної влади враховували та чи враховували взагалі вплив пандемії на ситуацію з домашнім насильством у країні при розробці та ухваленні відповідного законодавства в цій сфері.

21 вересня 2020 р. був прийнятий Указ Президента України «Про невідкладні заходи із запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі, захисту прав осіб, які постраждали від такого насильства» № 398/2020. Хоча напряду в даному Указі не згадується контекст пандемії, в ньому передбачається визначений перелік заходів, спрямованих на вдосконалення як законодавства, так і правозастосовної практики в сфері запобігання та протидії домашньому насильству, які Кабінет Міністрів України має включити до розробленого ним детальнішого плану заходів, які спрямовані на забезпечення комплексного інтегрованого підходу до подолання домашнього насильства. Аналізуючи запропоновані в Указі заходи, варто відзначити, що низка з них стосується захисту дітей, які постраждали від домашнього насильства (наприклад, удосконалення порядку прийому і розгляду заяв та повідомлень про домашнє насильство стосовно дітей та за участю дітей, виявлення дітей, які постраждали від домашнього насильства, а також організації надання їм допомоги та захисту; забезпечення додаткових процесуальних гарантій неповнолітнім особам при проведенні їхнього допиту, опитування під час кримінального провадження, що базуються на найкращих міжнародних практиках, зокрема на моделі «Barnahus» тощо).

⁸ Постанови Кабінету Міністрів України від 11 березня 2020 р. № 211 «Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» (Офіційний вісник України, 2020 р., № 23, ст. 896, № 30, ст. 1061), від 20 травня 2020 р. № 392 «Про встановлення карантину з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» (Офіційний вісник України, 2020 р., № 43, ст. 1394, № 52, ст. 1626), від 22 липня 2020 р. № 641 «Про встановлення карантину та запровадження посилених протиепідемічних заходів на території із значним поширенням гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» (Офіційний вісник України, 2020 р., № 63, ст. 2029), від 9 грудня 2020 р. № 1236 «Про встановлення карантину та запровадження обмежувальних протиепідемічних заходів з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» (Офіційний вісник України, 2021 р., № 1, ст. 14, № 5, ст. 272, № 17, ст. 664, № 19, ст. 811).

На виконання вищезазначеного Указу 21 квітня 2021 р. Кабінет Міністрів України затвердив План невідкладних заходів із запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі, захисту прав осіб, які постраждали від такого насильства (розпорядження Кабінету Міністрів України від 21.04.2021 р. № 361-р).

24 лютого 2021 р. Кабінет Міністрів України затвердив Державну соціальну програму запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року (постанова Кабінету Міністрів України від 24.02.2021 р. № 145). Метою даної програми є вдосконалення механізму запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі в умовах децентралізації з урахуванням міжнародних стандартів. У даному документі вплив пандемії на ситуацію з домашнім насильством в Україні прямо не згадується. Водночас вплив такої масштабної кризової ситуації як пандемія COVID-19 на діяльність суб'єктів, які здійснюють заходи із запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі, особливо в умовах продовження реформи децентралізації, виявився значним.

Варто відзначити особливу увагу, яку в Державній соціальній програмі запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року приділено питанням захисту дітей, котрі потерпіли через домашнє насильство. Зокрема передбачається забезпечити навчання суддів, прокурорів, адвокатів, слідчих щодо реалізації норм права в інтересах дитини, яка стала свідком або жертвою насильства; забезпечити обов'язкове спеціальне навчання слідчих, дізнавачів, які здійснюють досудове розслідування, та прокурорів, які здійснюють нагляд за дотриманням законів під час проведення досудового розслідування в формі процесуального керівництва в провадженнях, учасником яких є дитина; навчання працівників територіальних громад з питань міжвідомчого реагування на випадки жорстокого поводження з дітьми; інформування дітей, їхніх батьків, інших законних представників про права дитини, заходи та послуги, якими вони можуть скористатися в кожній територіальній громаді; запровадити інструменти проведення оцінки ризиків вчинення повторного правопорушення для планування соціально-виховної роботи з дітьми тощо. Інша частина заходів спрямована на поліпшення функціонування тих сфер, де наразі діти-постраждали ідентифікуються недостатньо і, відповідно, не отримують того рівня захисту, який надають дорослим постраждалим, або ж тих, де робота з дітьми-постраждалими потребує особливого підходу порівняно з дорослими постраждалими. Йдеться про доступ постраждалих дітей до правосуддя та інших механізмів захисту та надання послуг і, зокрема забезпечення доступу дітей до безоплатної вторинної правової допомоги із залученням адвоката; забезпечення індивідуального підходу до допиту дітей; забезпечення належних умов для проведення судових засідань у дружньому до дитини оточенні тощо.

Іншим важливим напрямком Програми, котрий потрібно окремо згадати, є визначення конкретних завдань, які ставляться перед територіальними громадами при виконанні ними функцій із координації надання допомоги постраждалим особам. Даний аспект є важливим, оскільки саме на територіальні громади в умовах децентралізації покладається першочергове завдання стосовно визначення потреб осіб, які проживають у громаді, щодо отримання спеціалізованих послуг для постраждалих від домашнього насильства та, відповідно, створення спеціалізованих служб підтримки. Прикладами таких завдань, відображеними в Програмі, є визначення потреб територіальної громади в соціальних послугах з метою запобігання насильству, планування надання соціальних послуг для постраждалих осіб відповідно до оцінки потреб, визначення потреб у фінансуванні; використання соціального замовлення соціальних послуг постраждалим особам як одного з механізмів надання послуг

постраждалим особам; визначення потреб у створенні та створення спеціалізованих служб підтримки для постраждалих осіб; включення до програм соціально-економічного розвитку громад заходів, спрямованих на запобігання та протидію домашньому насильству та/або насильству за ознакою статі; вжиття заходів для забезпечення територіальних громад фахівцями із соціальної роботи, психологами, фахівцями з виявлення осіб/сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах; розширення доступу до послуг первинної медичної допомоги, послуг з охорони психічного здоров'я осіб, постраждалих від зґвалтування, фізичного та/або сексуального насильства тощо. В даному контексті варто також згадати і про прийняття 30 листопада 2020 р. Методики визначення потреб територіальних громад у створенні спеціалізованих служб підтримки постраждалих від домашнього насильства та насильства за ознакою статі (наказ Міністерства соціальної політики України від 30 листопада 2020 р. № 787). У даній Методиці увага на будь-яку кризову/надзвичайну ситуацію при визначенні чи перегляді потреб у створенні відповідних спеціалізованих служб в територіальних громадах, зокрема пов'язану з пандемією COVID-19, не акцентується.

Загалом у прийнятих під час пандемії COVID-19 нормативно-правових актах у сфері запобігання та протидії домашньому насильству не враховується контекст пандемії та її вплив на ситуацію з домашнім насильством, зокрема виклики, що постають у цей період як перед самими постраждалими, так і перед уповноваженими суб'єктами.

Що стосується ефективності реагування уповноважених суб'єктів на випадки домашнього насильства, то загальну картину оцінити досить складно, зокрема через відсутність комплексних якісних досліджень та детальних статистичних даних. Однак, якщо брати за основу наявні кількісні показники, котрі, зокрема стосуються ефективності здійснення адміністративних та кримінальних проваджень за такими справами, то можна побачити наступне. Так, у 2019 р. за 141 814 зареєстрованими Національною поліцією заявами, повідомленнями про вчинені правопорушення та інші події, пов'язані з домашнім насильством, було складено 106 721 адміністративних протоколів та в 2 776 справах розпочато досудове розслідування. У 2020 р. за 208 784 заявами (серед них 182 088 подані жінками, 3 433 – дітьми) було складено 132 760 адмінпротоколів та в 4 931 справах розпочато досудове розслідування. Тобто бачимо 12-відсоткове зменшення кількості складених протоколів у 2020 р. порівняно з 2019 р., а частка справ, у яких було розпочато досудове розслідування, практично не змінилась.

Якщо звернутися до даних Офісу Генерального прокурора України, то в 2019 р. з 1 068 облікованих за ст. 126-1 Кримінального кодексу правопорушень в 778 провадженнях особам вручено повідомлення про підозру, в 775 – провадження направлені до суду, в 496 випадках – провадження закриті. У 2020 р. з 2 212 облікованих проваджень у 1 877 провадженнях особам вручено повідомлення про підозру, в 1 823 – провадження направлені до суду, в 827 випадках провадження закриті. Якщо виходити з цих даних, то можна побачити незначне, але все ж таки зростання ефективності здійснення розслідувань у справах за ст. 126-1 Кримінального кодексу порівняно з 2019 р.

Якщо говорити про розгляд проваджень щодо домашнього насильства судами, то в 2019 р. з 626 кримінальних проваджень за ст. 126-1 Кримінального кодексу України було розглянуто 319, за якими винесено 226 вироків. Із 156 осіб, визнаних потерпілими, 151 жінка та двоє дітей. У 2020 р. з 1 877 проваджень за ст. 126-1 Кримінального кодексу, які перебували на розгляді в судах першої інстанції, було розглянуто 1 194 провадження і винесено 926 вироків. Із 649 потерпілих 597 – жінки, 6 – діти. Тобто порівняно з 2019 р. у 2020 р. спостерігалось певне поліпшення стосовно частки розглянутих проваджень, однак частка винесених вироків дещо знизилася. Іншим важливим фактом, який потребує особливої

уваги, є мізерна частка дітей, визнаних потерпілими за ст. 126-1 Кримінального кодексу, що свідчить про відсутність належного доступу цієї категорії постраждалих до системи правосуддя.

У 2019 р. поліцією загалом було винесено 15 878 термінових заборонних приписів (із них 15 259 – щодо чоловіків і 616 – щодо жінок). У 2020 р. таких приписів було винесено 41 963 (із них 37 920 – щодо чоловіків, 4 007 – щодо жінок, 36 – щодо дітей). Поясненням такого зростання кількості винесених приписів може бути те, що лише в середині 2019 р. механізм термінових заборонних приписів почав діяти на практиці і потрібен був певний час, щоб така практика налагодилася та уніфікувалася. Якщо порівнювати кількість винесених обмежувальних приписів у рамках цивільного судочинства, то в 2019 р. на розгляді в судах першої інстанції перебувало 710 заяв про видачу та продовження обмежувального припису, 595 заяв було розглянуто, в 353 випадках заяву було задоволено. В 2020 р. 998 заяв перебувало на розгляді, 843 було розглянуто, 500 заяв задоволено. В цьому контексті варто відмітити збільшення кількості заяв про видачу обмежувального припису впродовж 2020 р., що є, з одного боку, показовим при збільшенні випадків домашнього насильства, а з іншого – зростання кількості заяв непропорційне зростанню кількості випадків насильства. Це може свідчити про недостатній доступ постраждалих до правосуддя. Частка розглянутих та задоволених заяв впродовж 2020 р. порівняно з 2019 р. практично не змінилася. Однак це є не надто позитивною тенденцією, оскільки відповідний показник у 2019 р. був досить низьким (лише 84% заяв розглядаються і близько 50% заяв суд задовольняє).

4. Опитування постраждалих від домашнього насильства на Національній гарячій лінії з попередження домашнього насильства, торгівлі людьми та ґендерної дискримінації та Національній гарячій лінії для дітей та молоді щодо реагування органів державної влади на випадки домашнього насильства під час пандемії COVID-19

Із жовтня 2020 р. до березня 2021 р. серед абонентів Національної гарячої лінії з попередження домашнього насильства, торгівлі людьми та ґендерної дискримінації та Національної гарячої лінії для дітей та молоді, діяльність яких забезпечується ГО «Ла Страда-Україна», було проведено два опитування.

Часові рамки опитувань охоплювали лише випадки домашнього насильства, які мали місце від початку запровадження в Україні карантинних заходів з 12 березня 2020 р.

Опитування на Національній гарячій лінії з попередження домашнього насильства, торгівлі людьми та ґендерної дискримінації проходило з жовтня 2020 р. до лютого 2021 р., на Національній гарячій лінії для дітей та молоді – з жовтня 2020 р. до березня 2021 р.

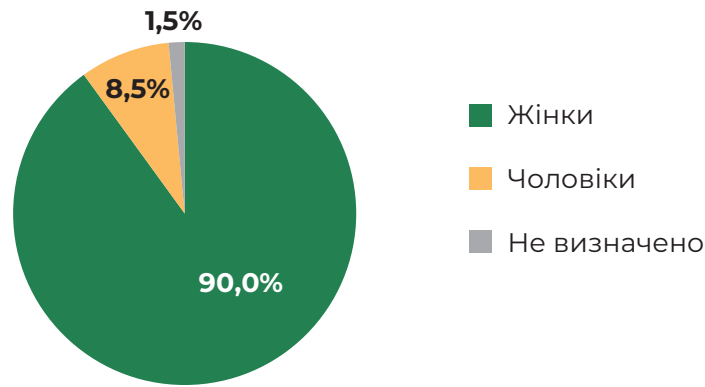
Як видно з наведеної в попередньому розділі статистики звернень на гарячій лінії ГО «Ла Страда-Україна», на період проведення опитувань припало погіршення епідеміологічної ситуації в країні, коли спостерігалось суттєве збільшення кількості звернень. Це надало можливість отримати більш репрезентативну вибірку опитуваних.

4.1. Аналіз результатів опитування на Національній гарячій лінії з попередження домашнього насильства, торгівлі людьми та ґендерної дискримінації

Опитування на Національній гарячій лінії з попередження домашнього насильства, торгівлі людьми та ґендерної дискримінації проводилося, щоб з'ясувати вплив пандемії COVID-19 на ситуацію з домашнім насильством в Україні та визначити особливості реагування окремих уповноважених суб'єктів (судів, поліції, центрів соціальних служб у справах сім'ї, дітей та молоді, притулків, медичних установ) на повідомлення про таке насильство та надання допомоги постраждалим. Опитування охоплювало лише повнолітніх абонентів, які постраждали від домашнього насильства.

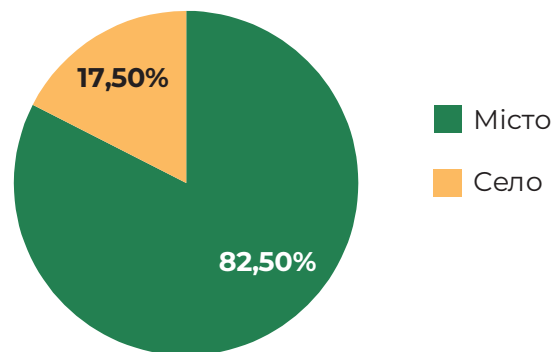
Усього в опитуванні взяло участь 303 особи, з них 90% жінок, 8,5% чоловіків (ще 1,5 % не визначилися з відповіддю). За віковим складом переважну більшість опитаних становили особи у вікових групах 31-40 років (39,6%) та 41-50 років (29,4%). Відносно невелика кількість абонентів мала вік 51-60 років (13,2%), 19-30 років (8,9%) та 61-70 років (5,9%). Найменше опитаних належали до вікової групи понад 71 рік (всього 2%).

Розподіл опитаних за статтю



За географічним розподілом найбільше звернень було від абонентів з Києва та Київської області (18% та 10% відповідно), також достатньо представленими були Дніпропетровська (7,9%), Харківська (6,9%), Львівська (5,9%), Житомирська (5,3%) та Одеська (5,3%) області. Загалом абоненти з усіх областей України взяли участь в опитуванні, окрім тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей, Автономної Республіки Крим та міста Севастополя. Переважна більшість (82,5%) опитаних проживала в містах і лише 17,5% зазначили, що проживають в сільській місцевості.

Розподіл опитаних за місцем проживання



Окрім статі, віку та місця проживання під час опитування в абонентів було з'ясовано їхній статус:

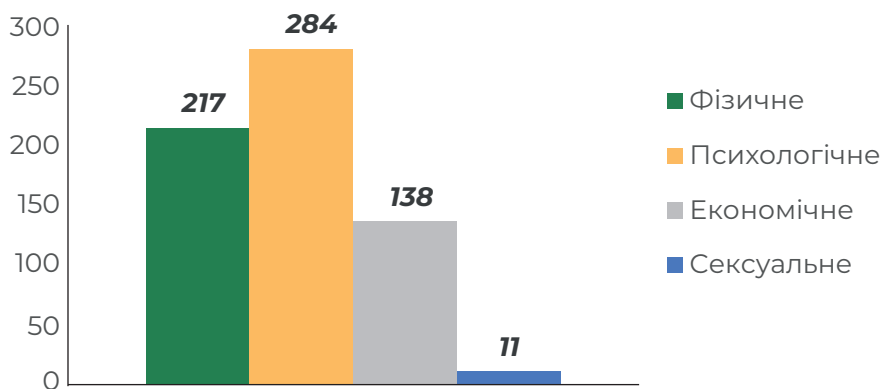
- 58 абонентів (19%) відмітили, що вони є малозабезпеченими;
- 41 абонент (13,5%) – пенсіонери;
- 24 абоненти (7,9%) – багатодітні матері/батьки;
- 16 абонентів (5,3%) – особи з інвалідністю;
- 13 абонентів (4,3%) зазначили, що є батьками новонароджених, малолітніх та/або неповнолітніх дітей;
- 7 абонентів (2,3%) – внутрішньо переміщені особи;
- 2 абоненти (0,6%) – ветерани війни;
- 2 абоненти (0,6%) – співробітники/ці поліції;
- 2 абоненти (0,6%) – матері дітей з інвалідністю;

- 1 абонент (0,3%) – учасник/ця АТО;
- 1 абонент (0,3%) – мати-героїня;
- 1 абонент (0,3%) – перебуває на обліку в психіатра.

Цікавим є той факт, що переважна більшість абонентів (51 із 58 осіб), які зазначили, що є малозабезпеченими, звертались на гарячу лінію за телефоном. І лише 7 опитаних, які заповнювали анкету онлайн, віднесли себе до даної категорії. Даний факт може свідчити про те, що особи з низьким рівнем доходу не завжди мають доступ до онлайн-технологій, а отже позбавлені можливості скористатися відповідними каналами допомоги, що може бути особливо актуальним в кризових ситуаціях, таких як пандемія COVID-19.

За формами насильства: 217 абонентів (71,6%) постраждали від фізичного насильства, 284 (93,7%) – від психологічного, 138 (45,5%) – від економічного та 11 (3,6%) – від сексуального. Слід відзначити, що ті абоненти, які заповнювали анкету онлайн, частіше (а саме, кожен одинадцятий з опитаних) вказували, що постраждали від сексуального насильства, тоді як серед абонентів, які зверталися за телефоном, – лише один із сорока опитаних. Це може бути свідченням того, що в телефонному режимі абоненти не завжди готові говорити на згадану тему. Відповідно випадки сексуального насильства залишаються значною мірою латентними.

Розподіл за формами домашнього насильства



Реагування суб'єктів

СУДИ

Від початку запровадження карантинних заходів в Україні (12 березня 2020 р.) із 303 опитаних абонентів лише 18 (5,9%) зверталися до суду для отримання обмежувального припису.

Із 285 опитаних, які не зверталися за обмежувальним приписом, значна кількість, а саме, 135 осіб (44,5%), не зверталися, бо не було потреби. 46 абонентів (15,2%) не зверталися, оскільки не вірили в позитивне рішення за їхньою справою, 10 абонентів (3,3%) не знали про існування такого механізму захисту своїх прав. 2 абоненти зазначили, що їм було складно самостійно пересуватись, особливо в умовах карантину. Ще одна абонентка заявила, що пожаліла кривдника, оскільки йому було б нікуди піти під час карантину.

Аналізуючи відповіді абонентів на дане питання, можна помітити, що значна частина з них не скористалася механізмом винесення обмежувальних припи-

сів або через недовіру до судової системи, або через недостатню поінформованість про наявні механізми захисту постраждалих від домашнього насильства. Крім того, дія карантинних обмежень в окремих випадках також вплинула на готовність постраждалих звертатися до суду.

У тих випадках, коли постраждалі зверталися до судів за обмежувальним приписом, в цілому термін розгляду таких заяв у 72 години дотримувався і особливих ускладнень з доступом до суду для подання заяви не було. Розгляд заяв про видачу обмежувальних приписів відбувався в приміщенні суду в присутності сторін.

Водночас в окремих випадках спостерігалися проблеми:

Анкета 199

Заява абонентки на момент звернення на гарячу лінію ще не була розглянута. 9 січня 2021 р. заява була надіслана у поштовому вигляді до суду. 12 січня 2021 р. заява надійшла до суду, і станом на 19 січня 2021 р. ще не була розглянута. Коли абонентка прийшла до суду особисто, він був зачинений на карантин.

Анкета 230

Абонент вже тиждень чекає на призначення засідання суду.

Окремі абоненти відзначили складнощі з реєстрацією заяв судом, а також проблеми, пов'язані з обмеженням руху громадського транспорту під час локдауну, через що довелося шукати альтернативні шляхи, щоб дістатися до приміщення суду.

Загалом за результатами опитування випадків затягування розгляду справ про видачу обмежувальних приписів було виявлено небагато. Основні скарги стосувались обмеженого доступу до приміщення суду через зупинення роботи громадського транспорту та закриття судів на карантин. При цьому варто згадати ще той факт, що коли суди закриті на карантин та не приймають відвідувачів особисто, постраждалі вимушені надсилати заяви поштою. Відповідно час пересилки не враховується. Крім того, є ризик, що документи можуть бути загублені дорогою. В категорії справ, які стосуються домашнього насильства і в яких встановлені спеціальні скорочені терміни розгляду (до 72 годин), такі затримки є неприпустимими, оскільки постраждалі, які вимушені залишатися в одному приміщенні з кривдником впродовж цього часу, наражаються на небезпеку. Тож при плануванні реагування органів державної влади на ситуацію з домашнім насильством у кризових ситуаціях даний нюанс має бути врахований.

ПОЛІЦІЯ

Із 303 опитаних абонентів значна частина, а саме 220 осіб (72,6%) заявляли в поліцію про факт вчинення домашнього насильства. З тих опитаних, які не зверталися до поліції, 60 не зробили цього через побоювання ускладнення ситуації у відносинах з кривдником, 18 – через те, що не довіряють поліції.

Із 220 опитаних, які відмітили, що зверталися до поліції, за телефоном 102 до поліції звернулося 177 осіб (80,5%), з відповідною письмовою заявою – 31 особа (14%), з дільничним офіцером контактували 12 осіб (5,5%). Жоден із опитаних абонентів не зазначив, що користувався Telegram чат-ботом #ДійПротиНасиль-

ства, який МВС запустило в квітні 2020 р.⁹ з метою поліпшення реагування на домашнє насильство в умовах пандемії COVID-19.

Розподіл за способом звернення до поліції



144 з 220 абонентів (65,5%) зазначили, що поліція відреагувала на їхні повідомлення про домашнє насильство, 76 (34,5%) – що не відреагувала. При цьому, визначаючи форми реагування, лише близько половини абонентів (57 осіб) повідомили, що поліція прийняла заяву та здійснила подальше реагування (відкрито провадження у справі про адміністративне правопорушення, відкрито кримінальне провадження або видано терміновий заборонний припис), інша половина (59 осіб) вказала, що поліція прийняла заяву, але подальшого реагування не було.

Розподіл за реагуванням поліції



При цьому постраждалі скаржились на те, що хоча поліція й приїхала на виклик, але обмежилася профілактичною бесідою та попередженням кривдника; що поліція видала терміновий заборонний припис, але не прийняла заяви або, навпаки, прийняла заяву, але не винесла припису, що після прийняття заяви жодних подальших кроків зроблено не було. Також у багатьох випадках постраждалі скаржились, що поліцейські відкрито приставали на бік кривдника, знецінюючи ситуацію та страждання потерпілої особи, радячи кривднику подати зустрічну заяву або кваліфікуючи ситуацію як «сімейну справу», до якої вони не мають жодного стосунку; накладали штрафи на постраждалих осіб за хибний виклик. Окремі абоненти зазначали випадки корупції. Також спостерігались інші порушення з боку поліції, наприклад:

⁹ <https://www.facebook.com/mvs.gov.ua/photos/a.737527876333906/2906141006139238/?type=3&theater>

Анкета 73

Абонентка скаржиться, що поліція пригрозила їй тим, що може і її визнати кривдницею, а також що вона може втратити опіку над дітьми. Складати протокол відмовились.

Анкета 100

За словами абонентки, поліцейські при спілкуванні з нею були озброєні та в присутності дитини погрожували їй зброєю. Заяву в неї не прийняли, вона не почувалася в безпеці.

Анкета 101

Абонентка зазначила, що змушена була забрати заяву під тиском працівників поліції.

Серед тих опитаних, які вказали, що поліція не здійснила відповідного реагування на їхній випадок домашнього насильства, 20 абонентів зазначили, що поліція не прийняла заяву, ще 20 – що поліція навіть не приїхала на виклик.

Під час спілкування зі співробітниками поліції 128 опитаних відчули, що поліція ставиться до них серйозно, 80 опитаних не відчули серйозного ставлення. Найчастіше абоненти пов'язували несерйозне ставлення поліції з тим, що ситуацію домашнього насильства ті сприймали як просту сімейну сварку; що штрафували за нібито хибні виклики; що не вважали ситуацію насильством, якщо немає побоїв; що звинувачували постраждалу особу в провокації кривдника тощо. Крім того, абоненти описували й наступні випадки:

Анкета 38

Поліція опитувала постраждалу довго та детально, а потім наказала їй очікувати Поліну. Жінка з дитиною залишилась на вулиці о 22.30.

Анкета 73

На прохання абонентки скласти протокол поліцейські сказали, що можуть і на неї відкрити кримінальне провадження й позбавити її дітей.

Анкета 81

Після винесення термінового заборонного припису кривдник не виконував його умов, абонентка викликала поліцію, але фіксації порушення не відбулось.

Анкета 155

Постраждала особа на момент виклику поліції потребувала медичної допомоги, але працівники поліції не запропонували допомогу та відмовилися приймати заяву.

156 абонентів вказали, що поліція опитувала їх окремо від кривдника, 49 – що опитування відбувалося в одному приміщенні. При цьому принаймні 6 абонентів відзначили, що поліція взагалі їх не опитувала.

Про винесення поліцією термінового заборонного припису повідомили лише 37 із 220 опитаних (16,8%), з яких 23 приписи було винесено за заявою самих постраждалих, 14 – за власною ініціативою поліції. При цьому лише в 15 випадках

(6,8%) абоненти зазначили, що при відмові у винесенні термінового заборонного припису поліція проводила оцінку ризиків, 84 абоненти (38,2%) заявили, що оцінка ризиків не проводилась. Абоненти скаржились на те, що поліція або не надавала їм інформацію про існування та підстави винесення таких приписів, або відверто дезінформувала щодо можливості їх отримання (наприклад, що поліція не має повноважень виносити термінові заборонні приписи, такі приписи виносяться лише після 3 викликів, або що їх видає лише суд). Наприклад:

Анкета 157

Абонентка постраждала від домашнього насильства з боку свого чоловіка. Чоловік має незареєстровану рушницю і погрожує застрелити її. Поліція сказала абонентці, що вони нічого зробити не можуть, бо кривдник все заперечує, а припис видає тільки суд.

У деяких випадках абоненти скаржилися на неефективність термінового заборонного припису, виконання якого поліція не може забезпечити:

Анкета 238

На гарячу лінію звернувся батько, який повідомив, що стосовно його дочки чоловік вчиняє домашнє насильство. Вони проживають окремо, є маленька дитина. Поліція вже не реагує на виклики дочки, інколи не приїжджає, приймає заяви, але заяви не доходять до відділку. Вже виносився терміновий заборонний припис, який неодноразово порушувався, при цьому поліція не реагувала.

В окремих випадках відмову у винесенні термінового заборонного припису поліція прямо пов'язувала із дією карантинних обмежень:

Анкета 137

Абонентка повідомила, що працівники поліції відмовилися видавати терміновий заборонний припис, оскільки кривдник сказав, що він на даний час хворіє. А працівники поліції пояснили, що в карантинний період людину не можуть зобов'язати залишити її місце проживання. В ході консультації стало зрозуміло, що жодних підтверджуючих документів про те, що чоловік хворий, не було виявлено.

Анкета 240

Абонентка повідомила, що поліція їй сказала, що під час карантину терміновий заборонний припис виноситься лише у виняткових випадках.

Слід зазначити, що карантинні обмеження вплинули і на поведінку самих постраждалих, зокрема щодо застосування засобів захисту від домашнього насильства. Наприклад:

Анкета 254

Абонентка просила поліцію не виносити терміновий заборонний припис, адже її сину не було куди піти, оскільки все було зачинено.

В окремих випадках абоненти повідомляли про насильство в сім'ях поліцейських та військовослужбовців, на яке поліція зовсім не реагує.

Анкета 245

Абонентка страждає від насильства з боку свого чоловіка, він є поліцейським. Після написання заяви до поліції вони відмовляються щось робити, бо там працюють друзі чоловіка.

Анкета 248

Абонентка з дитиною, 1,5 роки, повідомила, що потерпає від насильства з боку чоловіка-військовослужбовця.

Від домашнього насильства страждають і самі поліцейські. Так, одна з абоненток повідомила, що страждає від домашнього насильства з боку свого колишнього чоловіка, при цьому вона є громадською діячкою та вже рік працює оператором на лінії 102. На момент дзвінка вона очікувала на прихід дільничного. Ще в одному випадку абонент, який потерпав від домашнього насильства, також повідомив, що є правоохоронцем:

Анкета 198

Абонент повідомив, що є правоохоронцем і над ним вчиняється домашнє насильство. Його жінка постійно свариться, обзиває його та б'є. Неодноразово викликав поліцію, але все закінчувалось видачею термінового заборонного припису на двох: на чоловіка та його дружину (обмеження у спілкуванні). Одного разу чоловіка навіть притягали до дисциплінарної відповідальності¹⁰ (винесли догану). Жінка погрожує чоловіку, що якщо він буде заявляти про насильство з її боку та робити її «крайньою», вона звернеться до його керівника і знову подасть на нього скаргу. Чоловік був у тяжкому психологічному стані та потребував допомоги.

ЦЕНТРИ СОЦІАЛЬНИХ СЛУЖБ/СЛУЖБИ У СПРАВАХ ДІТЕЙ

Лише 31 абонент (10,2%) звертався до ЦСССДМ або служб у справах дітей. 198 абонентів (65,3%) зазначили, що не зверталися, бо не потребували відповідних послуг. 36 опитаних (11,9%) на момент звернення на гарячу лінію не знали про наявність відповідних служб, їх функції чи те, що вони надають послуги особам, які потерпіли від домашнього насильства. В 4 випадках (1,3%) абоненти зазначили, що не могли скористатися відповідними послугами через те, що не мали контактів цих служб або не знали, де вони знаходяться в їхньому регіоні. В окремих випадках зазначалася відсутність таких служб у населеному пункті (селі), де проживав абонент, або повідомлялося про те, що самостійно туди складно дістатися. Ще 7 абонентів (2,3%) зазначили, що не довіряють таким службам (бояться втратити опіку над дітьми при зверненні, бояться, що ситуація загостриться або мали попередній негативний досвід звернення). Крім того, 15 осіб (5% опитаних) пояснили, що не зверталися, оскільки відповідні служби не працювали через карантин.

¹⁰ Відповідно до статті 15 КУпАП, поліцейські несуть відповідальність за адміністративні правопорушення за дисциплінарними статутами.

Розподіл за зверненнями до центрів соціальних служб/служб у справах дітей



Із тих 31 осіб, які зверталися по допомогу, 7 осіб зазначили, що отримали послуги в повному обсязі в приміщенні ЦСССДМ/служби у справах дітей, 2 особи отримали послуги в повному обсязі в онлайн-режимі. 11 абонентів зазначили, що отримали послуги частково, 10 – не отримали послуг, яких потребували.

Серед проблем, з якими абоненти стикалися при зверненні до соціальних служб, можна виділити наступні: відсутність психолога в штатному розкладі; неможливість забезпечити постраждалих притулком, особливо, коли постраждалі мають дітей різного віку; недостатнє інформування постраждалих про існуючі послуги та механізми захисту; недостатня якість наданих послуг; консультування лише в телефонному або онлайн-режимі без особистої зустрічі; панування стереотипів та захист кривдника тощо.

Анкета 82

Абонент скаржився на те, що органи опіки стали на бік кривдника, тобто матері дитини, яка постійно ображала їхню дитину – знущала-ся, біла та не пускала до батька.

Анкета 121

Соціальний працівник запропонував абонентці поселення в тимчасовий притулок для постраждалих від домашнього насильства. Але в даний притулок можна звертатись із дітьми до трьох років. Жінка має 5 дітей віком до 12 років, і залишити їх з кривдником не може, через що мусила відмовитись від притулку, і наразі ночує в знайомих.

Анкета 136

Абонентка зазначила, що надана їй психологічна допомога була неефективною і навіть дещо травматичною. Їй було важко переко-нати спеціаліста в тому, що психологічне насильство відбувається (був сталкінг, знецінення, погрози, газлайтинг) і що це саме воно, а не щось, що їй здається. Психолог наполягала, що в діях чоловіка є і вина абонентки (у конфлікті винні двоє), і обмежувальний припис, за яким жінка звернулася до суду, чи факт розлучення не будуть вихо-дом із ситуації.

Анкета 250

Абонентка зазначила, що якби не карантин, вона б звернулася до психолога, а тоді не могла просто доїхати до нього. Онлайн консуль-туватися вона не могла, чоловік завжди поруч. Їй було дуже важко

витримати 2 місяці жорсткого карантину без підтримки та неможливості виговоритися.

В окремих випадках абоненти заявляли про неякісне виконання обов'язків співробітниками служб у справах дітей:

Анкета 101

Абонентка, яка має 7 дітей, опинилася на вулиці, оскільки чоловік виявляв агресію та чинив тиск на жінку та дітей. При зверненні до служби у справах дітей її фахівці не знайшли можливості допомогти жінці, а запропонували їй купувати будинок, або вони заберуть дітей у матері. Жінка була налякана і не знала, як вчинити.

Загалом із відповідей абонентів можна дійти висновку, що робота ЦСССДМ/служб у справах дітей з випадками домашнього насильства не завжди відповідає їхнім очікуванням і вони не отримують того, на що розраховували. Із запровадженням карантинних заходів та переходом роботи відповідних служб в онлайн або телефонний режим ситуація погіршується, оскільки постраждалі не можуть отримати допомогу в тому обсязі та тієї якості, на яку можна було б розраховувати при особистому контакті. З відповідей абонентів можна зробити висновок, що найбільш цінними та нагальними видами допомоги, яку забезпечують соціальні служби у випадках домашнього насильства, є консультування психолога та направлення до притулку. На жаль, через відсутність належної інфраструктури, особливо в новостворених об'єднаних територіальних громадах, а також у кризових ситуаціях, таких як пандемія COVID-19, відповідні послуги часто стають недоступними.

ПРИТУЛКИ

Серед 303 опитаних лише 6 осіб (2%) зверталися до притулків для постраждалих від домашнього насильства. Серед тих, хто не звертався до притулків, 235 осіб (77,6%) зазначили, що не потребували відповідної послуги. 20 опитаних (6,6%) не звертались, оскільки були впевнені, що в притулку не буде вільних місць, 10 опитаних (3,3%) не знали про існування притулків чи про те, що там розміщують осіб, які постраждали від домашнього насильства. 8 осіб (2,6%) відзначили, що не зверталися до притулків, оскільки не отримали направлення від служб, які уповноважені давати таке направлення. 3 опитаних (1%) зазначили, що притулок був закритий на карантин, ще 3 опитаних зауважили, що притулки для них недоступні через їхні обмежені можливості (інвалідність, похилий вік, нездатність самостійно пересуватися). Також згадували про фактичні обмеження в доступі до притулків через відсутність електропостачання або через те, що притулки не приймають постраждалих із дітьми старшими 3 років.

Варто зазначити, що відповідь абонентів про те, що вони не потребували притулку (в даному опитуванні це 235 осіб, або 77,6%), не є однозначним свідченням того, що вони справді не потребували притулку на момент вчинення насильства та/або на момент звернення на гарячу лінію. Так, наприклад, особи, які потерпають від домашнього насильства, можуть боятися його ескалації чи посилення переслідування з боку кривдника, якщо вони надумують піти до притулку; сподіваються, що якщо вони не вчинять ніяких «провокативних» дій, то кривдник невдовзі сам заспокоїться; через фінансову залежність від кривдника та невизначеність ситуації з пошуком житла по завершенні терміну перебування в притулку; у зв'язку з тим, що насильство у багатьох постраждалих асоціюється з фізичним насильством, а психологічне насильство вони не

розглядають як підставу, щоб звернутися до притулку тощо. Тобто постраждалі через певні суб'єктивні фактори не завжди можуть належним чином ідентифікувати свою потребу в послугах притулку. Але це не означає, що такої потреби не існує об'єктивно.



Окремі абоненти вирішили не йти до притулку через родинні обставини (нааявність на утриманні батьків похилого віку, тварин тощо). Наприклад:

Анкета 152

Абонентка вирішила не звертатися до притулку, оскільки має стареньку матусю. Також їй дуже страшно залишити оселю, яку кривдник погрожує відібрати.

Анкета 148

Абонентка вирішила не йти до притулку, оскільки не може залишити свого kota та жити там без нього.

В окремих випадках постраждалі не зверталися до притулків через їхню відсутність у їхньому населеному пункті або через те, що притулки не приймають чоловіків.

Анкета 198

Абонент зазначив, що знає, що притулки не приймають чоловіків, тому і не звертався.

Серед 6 осіб, які були розміщені в притулку, лише 3 були повністю задоволені якістю послуг, наданих ним.

Загалом з аналізу відповідей абонентів можна дійти висновку, що попит на послуги притулків, зокрема під час дії карантинних обмежень є. Однак у доступі до них існує чимало перешкод як фізичного характеру (неприспосованість для осіб із особливими потребами, незабезпеченість притулками окремих регіонів, недостатність ресурсів, зокрема відсутність місць, електропостачання тощо), так і соціального характеру, зокрема встановлення вимог для розміщення в притулках (не можуть бути розміщені особи з дітьми старшими 3 років або з дітьми різного віку, особи відповідної статі (чоловіки), у випадку наявності домашніх тварин тощо). Також спостерігається недостатня поінформованість про притулки, невідача направлень уповноваженими суб'єктами. Під час дії карантинних обмежень окремі притулки закриваються, тож доступ до відповідних послуг для постраждалих стає ще більш ускладненим.

МЕДИЧНІ УСТАНОВИ

За медичною допомогою серед 303 опитаних зверталось лише 35 осіб (11,6%), із них 17 осіб зверталися для отримання довідки про завдані в результаті домашнього насильства фізичні ушкодження. 11 осіб із 17 зазначили, що потребували медичної допомоги через те, що постраждали від травм та інших форм фізичного насильства. Ще принаймні 3 абонента зверталися до медичних установ через завдану психологічну шкоду.

Розподіл за зверненнями до медичних установ



Ситуація з пандемією коронавірусу та запроваджені карантинні обмеження безпосередньо вплинули на рішення постраждалих не звертатися до медичних установ навіть у тих випадках, коли вони потребували медичної допомоги. Так, 12 опитаних (4%) заявили, що не зверталися до лікаря, оскільки боялися заразитися COVID-19 під час очікування своєї черги в лікарні; 9 осіб (3%) – не звертались, оскільки під час карантину було рекомендовано звертатися до лікарень лише в нагальних випадках і вони не вважали, що домашнє насильство є саме таким випадком.

В окремих випадках лікарі відмовлялися приїжджати на виклик або ж постраждалі не могли самостійно дістатися лікарні. Наприклад:

Анкета 253

Абонентка викликала лікаря додому, але їй відмовили, сказали що в карантин лікарі на дім не виїжджають.

Анкета 199

Абонент не міг дістатися до лікарні, оскільки під час локдауну не працював громадський транспорт.

Принаймні 4 абоненти зазначили, що боялися звертатися до медичних установ через погрози кривдника. Ще 2 абоненти відповіли, що не бачили потреби звертатися через відсутність видимих побоїв. Деяким абонентам не було з ким залишити дітей. Занепокоєння викликає те, що принаймні 3 абоненти (всі ці абоненти заповнювали анкету онлайн) зізналися, що хоча вони самі й не зверталися за отриманням медичної допомоги, насильство негативно позначається на психічному здоров'ї їхніх дітей, провокуючи неврози, доброякісні пухлини гіпофізу тощо.

Сприйняття постраждалими впливу карантинних заходів, пов'язаних із COVID-19, на ситуацію з домашнім насильством щодо них самих та їхніх близьких 84 опитаних (28%) прямо висловилися щодо погіршення їхньої ситуації домашнього насильства із запровадженням карантинних заходів, в той час як лише 30 опитаних (10%) зазначили, що ситуація особливо не змінилася. Зокрема абоненти відзначали посилення агресії, жорстокості, частоти насильства з боку кривдника; вчинення насильства вперше під час карантину, так само як застосування вперше фізичного насильства, якщо воно раніше не застосовувалося; зростання рівня економічного насильства; застосування зброї під час вчинення насильства тощо. Крім того, відмічали посилення факторів, які сприяють вчиненню насильства, зокрема погіршення фінансової ситуації, безробіття, загострення психічних захворювань, алкоголізму, наркотичної залежності, більшу беззахисність постраждалої особи, якій немає куди піти, неможливість відвести дітей до школи, щоб приділити більше часу роботі та зберегти економічну незалежність від кривдника, незручність із зупинкою громадського транспорту тощо. Наприклад:

Анкета 33

Абонентка (пенсіонерка) повідомила, що її чоловік протягом багатьох років вчиняє домашнє насильство, але на момент дзвінка абонентка нікуди не зверталася по допомогу через карантин.

Анкета 35

Абонентка зазначила, що під час карантину її чоловік почав частіше вчиняти насильство, адже знав, що їй немає куди йти. Під час карантину абонентка нікуди не зверталася, оскільки боялася ускладнення ситуації.

У період пандемії та дії карантинних обмежень також спостерігалося загострення проявів економічного та сексуального насильства. Зокрема постраждалі описували випадки, коли кривдники, які не працювали/втратили роботу в зв'язку з карантинном, вимагали від них гроші, відключали воду та опалення в помешканні тощо. Прояви сексуального насильства також набули нових форм, пов'язаних із збільшенням попиту на порнографічну продукцію в мережі Інтернет.

Анкета 176

Абонентка багато років страждає від насильства з боку свого чоловіка. Чоловік має алкогольну залежність та виявляє агресію. Останні два місяці чоловік почав знімати жінку на телефон, коли вона ходить по квартирі оголена. Чоловік погрожує тим, що розповсюдить ці матеріали на роботі у жінки та в мережі Інтернет.

Чоловіки-абоненти також повідомляли, що потерпають від домашнього насильства під час карантину. Дехто відзначав, що не міг звернутися до поліції через те, що їм соромно і вони бояться висміювання з боку оточуючих. Інші зазначали, що потребували притулку, однак знали, що притулки не приймають чоловіків, тому вирішили не звертатися. Ситуації, в яких опиняються постраждалі чоловіки, можуть бути дуже різноманітними. От, наприклад, деякі з них:

Анкета 223

Абонент страждає від насильства з боку своєї дружини, яка має алкогольну залежність. Чоловік має інвалідність і потребує допомоги в обслуговуванні. Чоловік зовсім розчарувався при зверненнях по допомогу до державних структур, відчувається самотнім і потребує допомоги.

Анкета 240

Абонент проживає зі своєю родиною в одному будинку з батьком, якому понад 70 років. У стані алкогольного сп'яніння батько вигнав на вулицю сина з дитиною і викликав поліцію. Поліція приїхала, побачила, що він в стані алкогольного сп'яніння, вигнав на вулицю чоловіка з дитиною, почала погрожувати і жодним чином не спілкувалась, не допомогла потрапити ні до будинку, ні до притулку. Заяву не прийняли.

Також 14 опитаних (5%) прямо відзначили погіршення реагування з боку державних структур під час дії карантинних обмежень. Наприклад:

Анкета 19

Абонентка відмітила, що не завжди на виклики приїжджала поліція. Також була впевненість у тому, що суди в зв'язку з карантином не працюють.

Анкета 53

За словами абонентки, під час карантину особисте звернення до відповідних установ стало неможливим, а очікувати на приїзд поліції дуже довго.

Анкета 65

На гарячу лінію зателефонувала жінка, яка страждає від домашнього насильства з боку колишнього співмешканця. Чоловік погрожує, що вб'є всю її родину, дітей, маму та її, постійно погрожує фізичною розправою, психологічно принижує. Жінка як власниця квартири вигнала його, однак чоловік продовжує їй погрожувати. Жінка зверталася до поліції за номером 102. Однак патрульна поліція попросила, щоб для початку жінка впустила чоловіка до квартири відігритися, попити гарячого чаю, а вже потім викликала поліцію, щоб вирішити питання. Жінка була в ступорі, а чоловік, коли побачив, що поліція тримає його сторону, навпаки, знахабнів і почав ще агресивніше поводитися. Жінка викликала дільничного, який прийшов і також сказав їй, що поки що вони не можуть його забрати, так що нехай поки що побуде з нею, і нічого страшного, що чоловік погрожує фізичною розправою та смертю.

Анкета 78

На думку абонентки, через карантин багато державних установ працюють дистанційно, через це справи розглядаються довше і за цей час не зрозуміло, що може статися.

Анкета 108

Абонентка зазначила, що в зв'язку з карантинном працівники поліції не виконують своїх обов'язків, відписуються тим, що дільничний захворів.

Анкета 172

Абонентка вказала, що довго чекати на приїзд поліції. А при можливості потрапити на прийом до дільничного працівники поліції повідомляють про те, що зараз карантин і нікого немає.

Анкета 257

Абонентка відмічає, що не могла звернутися до відповідних служб за телефоном, адже її чоловік майже весь час поруч і питає, кому вона телефонує.

Серед побажань щодо того, як посилити реагування державних органів на ситуації домашнього насильства, а також поліпшити якість надання послуг постраждалим від домашнього насильства, опитані особи запропонували:

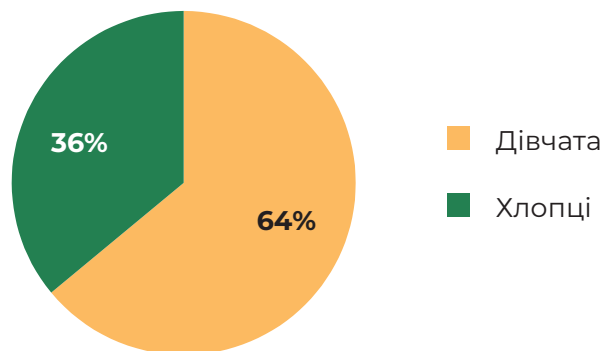
- посилити інформування постраждалих з боку поліції про права та послуги, якими вони можуть скористатися;
- проводити активнішу роботу з кривдниками (психологічне консультування, лікування від залежностей);
- боротися зі стереотипами про домашнє насильство (зокрема що чоловіки не можуть страждати від такого насильства);
- працівники поліції мають серйозніше ставитися до постраждалих та ситуації, в якій вони опинилися, не ставати на бік кривдників;
- здійснювати оперативніше реагування на виклики в ситуаціях домашнього насильства;
- посилити захист постраждалих, зокрема через застосування до кривдника арешту, винесення термінового заборонного припису, навіть тоді, коли кривдник утік з місця події до приїзду поліції;
- поліпшити підготовку спеціалістів, які надають психологічну допомогу постраждалим;
- збільшити кількість місць та поліпшити доступ до притулків постраждалим особам (зокрема дозволяючи перебування з дітьми різного віку, з домашніми тваринами тощо).

4.2. Аналіз результатів опитування на Національній гарячій лінії для дітей та молоді

Опитування на Національній гарячій лінії для дітей та молоді здійснювалося з метою з'ясування впливу пандемії COVID-19 на ситуацію з домашнім насильством щодо дітей та визначення ефективності реагування державних органів влади, загальних та спеціалізованих служб (включаючи поліцію, суди, соціальні служби, притулки та медичні установи) на випадки домашнього насильства, від якого потерпають діти. Опитування проводилося серед дорослих, які зверталися на гарячу лінію з приводу випадків домашнього насильства, вчиненого стосовно дітей.

Всього в опитуванні взяли участь 133 особи. 92% опитаних – жінки, 8% – чоловіки. За зв'язком з постраждалою дитиною переважну більшість абонентів склали матері/батьки – 92 особи (69,2%), бабусі/дідусі – 24 особи (18%), тітки/дядьки – 6 осіб (4,5%), сестри/брати – 5 осіб (3,8%). Троє опитаних абонентів (2,3%) зазначили, що є вітчимом дитини або цивільним чоловіком/співмешканцем матері дитини, ще троє – що є знайомими дитини. Майже дві третини звернень стосувалися випадків, коли постраждалими були дівчата (64%), і лише третина (36%) звернень стосувалася хлопців. Щодо особливого статусу дитини найбільша кількість опитаних повідомила, що постраждали діти виховуються в малозабезпечених сім'ях (27 опитаних), багатодітних сім'ях (11 опитаних), сім'ях внутрішньо-переміщених осіб (9 опитаних). 5 опитаних повідомили, що постраждала дитина є напівсиротою/сиротою/дитиною, позбавленою батьківського піклування, троє – що дитина має статус дитини з інвалідністю, двоє – що дитина проживає в сім'ї учасника/ці бойових дій або ветерана війни.

Розподіл постраждалих дітей за статтю

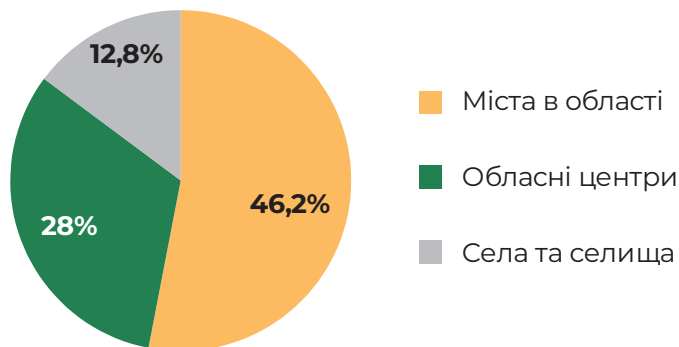


За географічним розподілом опитуванням були охоплені абоненти практично з усіх областей України, окрім тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей, Автономної Республіки Крим та міста Севастополя. Також не було зафіксовано жодного дзвінка з Луганської області (підконтрольної Україні території). За кількістю звернень лідерами виявились Дніпропетровська область (14 звернень), Київська область (13 звернень), м. Київ (12 звернень), Львівська (12 звернень), а також Одеська область (10 звернень).

Найбільше опитаних телефонувало з міст області (46,2%) та обласних центрів (28%). 12,9 % абонентів зазначили, що проживають в селі чи селищі. Поясненням такого співвідношення, а саме – досить низького показника опитаних, які зазначили, що проживають в сільській місцевості, – окрім суто демографічних

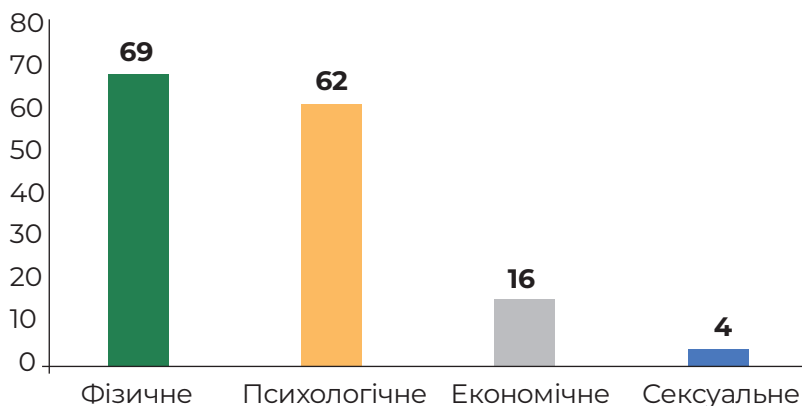
причин¹¹ може бути також нижчий рівень ідентифікації насильства щодо дітей та/або готовність повідомляти про таке насильство серед жителів сіл.

Розподіл опитаних за місцем проживання



За формами домашнього насильства, через яке потерпає дитина, найбільше абонентів відмітили фізичне насильство (69 абонентів або 51,9%) та психологічне насильство (62 абоненти або 46,6%). Про застосування економічного насильства щодо дитини повідомили 16 абонентів (12%), про сексуальне насильство – 4 абоненти (3%).

Розподіл за формами насильства



Тут варто зазначити, що згідно з проведеними дослідженнями, найпоширенішою формою домашнього насильства є психологічне. Хоча таке насильство може вчинятися і відокремлено, однак часто супроводжує інші форми насильства, тому і є більш поширеним. Ця тенденція, зокрема простежувалась і за результатами опитування на Національній гарячій лінії з попередження домашнього насильства, торгівлі людьми та гендерної дискримінації, де в 93,7% випадках абоненти повідомили про вчинюване щодо них психологічне насильство і лише в 71,6% – про фізичне, 45,5% – про економічне і 3,6% – про сексуальне. Тож той факт, що більшість абонентів опитування на Національній гарячій лінії для дітей та молоді повідомило про фізичне, а не психологічне

¹¹ Згідно з даними Держстату частка сільського населення України на 1 січня 2020 року складала лише близько 30%. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2020/zb/05/zb_chuselnist%202019.pdf

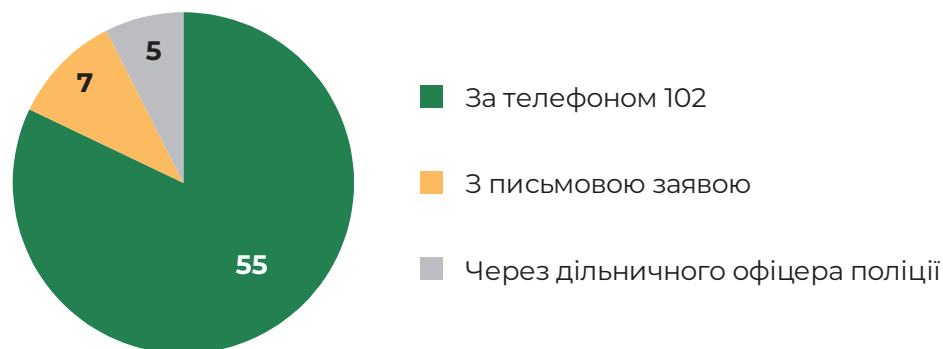
насильство щодо дитини, настановує на певні висновки. По-перше, це нездатність належним чином ідентифікувати психологічне насильство щодо дитини. Наприклад, дитина може не розглядатися як жертва насильства, якщо вона була лише свідком насильства між батьками. Або ж батьки чи інші близькі особи не можуть належним чином оцінити прояви психологічного насильства щодо дитини, якщо такі мали місце. В результаті насильство щодо дитини ідентифікується вже тоді, коли мали місце фізичні його прояви. Крім того, якщо порівняти кількість повідомлень про економічне насильство (45,5%) в опитуванні на Національній гарячій лінії з попередження домашнього насильства, торгівлі людьми та гендерної дискримінації з результатами даного опитування, то розходження показників майже в 4 рази також може свідчити про недостатню ідентифікацію економічного насильства, вчиненого по відношенню до дітей.

Ще одним фактом, який засвідчує недостатню ідентифікацію домашнього насильства щодо дітей, є те, що під час опитування на Національній гарячій лінії для дітей та молоді планувалось опитати щонайменше 150 абонентів, однак в результаті лише 133 особи погодилися взяти в ньому участь. Різниця особливо помітна у порівнянні з опитуванням щодо насильства по відношенню до дорослих, яке проводилося на Національній гарячій лінії з попередження домашнього насильства, торгівлі людьми та гендерної дискримінації і де досить швидко вдалося опитати заплановану кількість абонентів (300 осіб). Тож у той час, як дорослі постраждалі краще ідентифікують насильство щодо себе та готові про це говорити, насильство щодо дітей продовжує залишатися латентним явищем, що має особливо негативні наслідки в період кризових ситуацій, таких як пандемія коронавірусу.

ПОЛІЦІЯ

67 абонентів (50%) із 133 опитаних повідомили, що заявляли в поліцію про факт домашнього насильства щодо дитини з початку запровадження карантинних заходів в Україні (12 березня 2020 р.). За телефоном 102 зверталися 55 осіб, з відповідною письмовою заявою – 7 осіб, решта 5 – контактували з дільничним офіцером поліції.

Розподіл за способом звернення до поліції



Серед тих осіб, які не зверталися до поліції з приводу насильства щодо дитини, 28 абонентів зазначили, що не робили цього, оскільки боялись ускладнення ситуації з кривдником, 25 – не звертались, оскільки не довіряли поліції. Ще двоє опитаних повідомили, що зверталися до поліції, але лише з приводу насильства стосовно дорослого, і в той час, як дитина безпосередньо постраждала або стала свідком насильства, в зверненні до поліції вони про це не вказували.

Також треба зауважити, що від домашнього насильства, окрім самої дитини, дуже часто страждає один із батьків. У таких ситуаціях постраждалий дорослий не завжди здатний діяти в інтересах дитини, зокрема через страх стосовно кривдника та інші причини та звертатися до поліції з приводу факту насильства, виступаючи від свого імені та одночасно – як законного представника дитини. Оскільки другий з батьків, будучи законним представником, одночасно часто є кривдником, звернення до поліції з його боку також малоімовірно. Відповідно, постраждала дитина залишається заручником такої ситуації, не маючи змоги отримати належного захисту. І підтвердженням тому, наскільки часто можуть траплятися такі ситуації, є той факт, що лише половина опитаних звернулися до поліції щодо випадку домашнього насильства над дітьми. Для порівняння: 72,6% дорослих постраждалих серед опитаних на Національній гарячій лінії з попередження домашнього насильства, торгівлі людьми та гендерної дискримінації звернулися до поліції щодо факту вчинення домашнього насильства щодо них.

Анкета 108

Абонентка повідомила, що її чоловік дозволяє собі піднімати руку на неї та доньку у випадках, якщо не виконуються його накази. Донька потребує свого простору, але батько весь час намагається встановити свої порядки. Між батьком і дівчиною часто виникають конфлікти. Жінка боїться чоловіка, тому по допомогу до уповноважених органів ніколи не зверталася. Донька налякана, бо батько поводить себе дуже агресивно.

43 з 67 опитаних (64,2%), які заявляли в поліцію про факт домашнього насильства щодо дитини, відзначили, що поліція відреагувала на їхнє повідомлення про домашнє насильство щодо дитини. 16 із цих осіб повідомили, що поліція прийняла заяву та здійснила відповідне реагування, а саме було складено матеріали про адміністративне правопорушення, відкрито кримінальне провадження або видано терміновий заборонний припис. Ще 24 опитаних зазначили, що поліція прийняла заяву, однак подальшого реагування не було. У двох випадках поліція приїхала на виклик та провела роз'яснювальну бесіду (в обох цих випадках кривдником була матір дитини).

24 абоненти повідомили, що поліція не відреагувала на повідомлення про домашнє насильство щодо дитини. 8 опитаних зазначили, що їхню заяву не прийняли. 7 опитаних вказали, що поліція не приїхала на виклик, 1 особа зазначила, що поліція приїхала лише на один із трьох викликів. Двоє абонентів вказали, що хоча поліція і прийняла їхню заяву щодо домашнього насильства, вчинюваного стосовно дорослих, у заяві не було зазначено, що діти також постраждали чи стали свідками такого насильства. Ще в одному випадку від насильства постраждали мати та її п'ятнадцятирічний син. По приїзді поліції мати вирішила не писати заяву. Хоча син висловив бажання написати заяву, поліція йому відмовила в цьому і пояснила: «Ти маленький».

Серед 67 опитаних, які зазначили, що повідомляли поліцію про факт домашнього насильства щодо дитини, лише 21 особа (31,3%) зазначила, що співробітники поліції питали про те, чи дитина також постраждала або стала свідком насильства. 44 опитаних (65,7%) повідомили, що поліція їх про це не питала. Ще 2 абоненти (3%) поскаржилися на те, що хоча вони й просили поліцію вписати дитину як постраждалу особу до адміністративного протоколу, визнати потерпілою в кримінальному провадженні або видати тимчасовий заборонний припис із заходами щодо дитини, однак поліція цього не зробила.

Анкета 49

Абонентка – бабуся дитини. Вона повідомила, що її донька раніше ніколи не скаржилась, що чоловік її б'є. У квітні 2020 р. дочка зателефонувала абонентці та ридаючи сказала, що щойно її побив чоловік. Він звинувачував її у тому, що родина втратила заробіток, що він нікому не потрібен, що його дружина з дитиною «нахлібники». Абонентка одразу викликала поліцію, але вони їхали понад 2 години. За цей час чоловік пішов кудись. Протокол вони склали, але про дитину в ньому не вказували і більше нікуди не викликали. І онучка, і донька абонентки пішли жити до неї і на момент дзвінка все ще залишалися проживати в неї.

Також в окремих випадках абоненти зазначали, що поліція приймає заяви щодо домашнього насильства над дитиною, однак при цьому не повідомляє службу в справах дітей про такі випадки, як це передбачено законодавством¹².

СУДИ

Серед 133 опитаних з початку запровадження карантинних заходів до суду за обмежувальним приписом, у якому всі або принаймні окремі заходи стосувалися дитини, зверталися лише 6 осіб (4,5%). Ще 7 осіб (5,3%) відзначили, що зверталися за обмежувальним приписом через насильство стосовно дорослої особи, однак в заяві не просили вжити заходів щодо дитини, хоча вона безпосередньо постраждала або була свідком насильства.

120 опитаних (90,2%) повідомили, що взагалі не зверталися за обмежувальним приписом. Опитувані пояснювали такий факт різними причинами. Зокрема 69 осіб зазначили, що не бачили в цьому потреби, 23 – не знали про такий механізм захисту, 12 – не вірили, що суд прийме позитивне рішення, 2 – через обмежений доступ до судів під час дії карантинних заходів. Одна абонентка повідомила, що боялась ескалації ситуації з кривдником, якщо звернеться до суду. Ще в одному випадку абонентка-мати постраждалої дитини зазначила, що не може поїхати до міста, щоб звернутися до суду, через матеріальні причини.

Розподіл за зверненням до суду з заявою про видачу обмежувального припису (ОП)

¹² Пп. 4 п. 36 Порядку взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2018 р. № 658

Під час опитування щонайменше в чотирьох випадках вдалося з'ясувати, що неповнолітня дитина мала бажання звернутися до суду для отримання обмежувального припису самостійно, коли її законні представники не могли чи не бажали діяти від її імені, однак не могла цього зробити через обмежену цивільну процесуальну дієздатність. У трьох випадках абоненти, які є дорослими особами, відзначили, що не могли звернутися до суду, оскільки не є законними представниками. В одному з цих випадків на гарячу лінію звернулась бабуся дитини, в двох інших – сусіди/знайомі родини.

У даній ситуації слід зауважити, що, згідно зі ст. 350-2 Цивільного процесуального кодексу (ЦПК) України та ст. 26 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», у випадку вчинення домашнього насильства щодо дитини до суду із заявою про видачу обмежувального припису можуть звернутися батьки або інші законні представники дитини, родичі дитини (баба, дід, повнолітні брат, сестра), мачуха або вітччм дитини, а також орган опіки та піклування. Тому можливості дитини, яка постраждала від домашнього насильства, є досить обмеженими, особливо в обставинах, коли її законні представники чи інші родичі є кривдниками або з якихось причин не бажають скористатися відповідним спеціальним заходом захисту від домашнього насильства. Це видається досить несправедливим та дискримінаційним положенням, особливо коли дитина є неповнолітньою, тобто досягла 14 років. Адже, згідно з загальним положенням ст. 47 ЦПК, «неповнолітні особи віком від чотирнадцяти до вісімнадцяти років можуть особисто здійснювати цивільні процесуальні права та виконувати свої обов'язки в суді в справах, що виникають з відносин, у яких вони особисто беруть участь, якщо інше не встановлено законом. Суд може залучити до участі в таких справах законного представника неповнолітньої особи або особи, цивільна дієздатність якої обмежена». Тобто виходить, що порівняно з іншими категоріями цивільних справ, у справах про домашнє насильство неповнолітні діти мають менші можливості реалізувати свої права. І це попри те, що саме остання категорія справ спрямована на захист таких першочергових прав, як право на життя, здоров'я, фізичну та психологічну недоторканність особи.

Крім того, з аналізу відповідей абонентів видно, що багато з них (23 особи або 19,2% тих, хто не звертався за обмежувальним приписом) необізнані щодо можливості отримання обмежувального припису або що такий припис можна отримати для захисту дитини. Також значний відсоток тих осіб, які зазначили, що не бачили потреби в обмежувальному приписі (69 осіб або 57,5% тих, хто не звертався за обмежувальним приписом), може свідчити про неможливість належним чином ідентифікувати насильство щодо дитини чи серйозність його впливу на дитину, небажання чи нездатність керуватися інтересами дитини у відносинах із кривдником, недостатню обізнаність щодо явища домашнього насильства та його наслідків для дітей тощо.

Троє із шести осіб, які звернулися за обмежувальним приписом для захисту дитини, зазначили, що їхня заява була розглянута впродовж 72 годин, як це передбачено законодавством. Один абонент зазначив, що розгляд заяви тривав 4 дні, ще один – що судове засідання було призначене через 17 днів з моменту подання заяви. Троє опитаних відзначили, що подача та розгляд заяви судом відбувалися дистанційно, ще одна особа повідомила, що розгляд справи про видачу обмежувального припису відбувався в приміщенні суду в присутності сторін.

СЛУЖБИ У СПРАВАХ ДІТЕЙ

Про звернення до служб у справах дітей з приводу насильства над дитиною повідомили лише 23 абоненти (17,3%), 110 (82,7%) зазначили, що не звертались.

Розподіл за зверненням до служб у справах дітей (ССД)



Пояснюючи причини, через які вони не зверталися до служб у справах дітей, 68 абонентів зазначили, що не знали про них, 29 – не мали бажання до них звертатися, 3 – що хотіли звернутись, однак вони не працювали під час карантину. В трьох випадках абоненти заявили, що не звернулись, оскільки не довіряли відповідним службам, зокрема боялися, що замість допомоги у них заберуть дітей.

Серед 23 абонентів, які зверталися до служб у справах дітей, 1 абонент (4,3%) зазначив, що отримав послуги в повному обсязі в приміщенні служби у справах дітей/ЦСССДМ, 2 абоненти (8,7%) отримали послуги в повному обсязі в онлайн режимі, 6 абонентів (26%) отримали послуги частково, 14 абонентів (61%) не отримали послуг, яких потребували.

Серед основних скарг – намагання фахівців відповідних служб примирити батьків дітей, між якими виникла ситуація насильства, неефективність вжитих заходів, відсутність спеціалістів, зокрема психолога. Щонайменше в 6 випадках повідомлялося, що служби відмовилися реагувати на звернення.

Анкета 33

Абонентка зазначила, що в службі у справах дітей однієї з ОТГ пообіцяли, що проведуть профілактичну бесіду з кривдником. Однак приїтку не запропонували, права на соцпослуги не роз'яснили.

Анкета 48

Абонент повідомив, що фахівці служби у справах дітей замість надання допомоги запропонували батькам помиритися.

Анкета 50

Абонентка повідомила, що після розлучення батько вимагає побачень із дітьми. Якщо вона не погоджується, то батько забирає дітей силоміць. Служба у справах дітей повідомила матері, що вона має знайти дитячого психолога і отримати висновок про стан дітей, бо соціальна служба працює лише з сім'ями, в яких мама і тато живуть разом. Про право того з батьків, хто проживає окремо від дитини, на спілкування з нею та участь у її вихованні, якщо таке спілкування та участь не перешкоджають розвиткові дитини, фахівці служби у справах дітей, зі слів абонентки, їй не пояснили.

Анкета 51

Абонентка повідомила, що на її звернення їй з дитиною відмовилися надати допомогу, сказавши, що якщо дитина не побита, то це не насильство.

Анкета 118

Абонентка повідомила, що після її розлучення з чоловіком органи опіки та піклування видали рішення про те, що батько має право проводити один день на тиждень зі своїм 5-річним сином. Однак після зустрічей сина з батьком хлопчик стає закритим і на тілі дитини з'являються синці. Мати занепокоєна такою ситуацією й звернулася до органів опіки та піклування по допомогу, але їй відмовили. Фахівці органів опіки та піклування наголосили, якщо жінка буде ще звертатись із такими повідомленнями, то вимушена буде сплачувати штраф.

Дія карантинних заходів також викликала певні ускладнення. Наприклад:

Анкета 6

Жінці сказали, що через карантин працівники служби у справах дітей не можуть до них прийти. Треба чекати, коли закінчиться карантин.

ПРИТУЛКИ

Серед 133 опитаних лише 5 осіб (3,8%) зверталися до притулків з початку запровадження карантинних заходів. Чотирьох із них розмістили в притулку разом з дитиною. Одній абонентці, яка разом з малолітньою дитиною потерпала через фізичне насильство з боку чоловіка, було відмовлено в розміщенні в притулку разом з постраждалою дитиною, оскільки не було перенаправлення з поліції. Ще шість абонентів, які повідомили, що не зверталися до притулків, відзначили, що не робили цього, оскільки не отримали направлення з боку служб, які уповноважені їх давати. Відповідна перешкода насправді є суто процедурною і може бути усунена при налагодженні ефективнішої взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи в сфері запобігання та протидії домашньому насильству. Однак на практиці вона закриває доступ до притулків особам, які потребують такої послуги і, зокрема постраждалим дітям.

Розподіл за зверненням до притулків



Також принаймні 8 осіб зауважили, що не зверталися до притулків, оскільки не знали про їхнє існування чи що вони можуть скористатися такою послугою. Хоча це є відносно невеликим відсотком серед загальної кількості опитаних (6%), однак свідчить про необхідність проведення заходів із підвищення обізнаності серед населення щодо послуг, які можуть отримати особи, що постраждали від домашнього насильства, особливо постраждалі діти.

Принаймні у двох випадках діти, які страждали від домашнього насильства з боку батьків, потребували притулку та хотіли б самостійно туди звернутися, однак не мали такої можливості, оскільки законодавство передбачає право на влаштування до притулку для постраждалих від домашнього насильства дітей лише разом з матір'ю/батьком або особою, яка їх замінює, що в їх ситуації було неможливим¹³. Видається, що такий підхід законодавця закріплює стереотип, що від домашнього насильства страждає лише один із батьків і що насильство щодо дитини є похідним від такого насильства. І саме цей з батьків має подбати про себе та дитину, звернувшись до притулку. Ситуація, коли насильство щодо дитини чиниться з боку обох батьків, або що той з батьків, який і сам потерпає від насильства, не в змозі чи не має бажання захистити дитину, а також відповідні такій ситуації спеціальні механізми захисту дитини від домашнього насильства, на жаль, не були відображені в чинному законодавстві.

МЕДИЧНІ УСТАНОВИ

Лише 7 осіб (5,3%) із 133 опитаних повідомили, що зверталися до медичних установ у зв'язку з фактом домашнього насильства щодо дитини. Четверо серед них зазначили, що зверталися до лікарні, оскільки дитина потребувала медичної допомоги через насильство. Один абонент звертався до медичної установи для отримання довідки про фізичні ушкодження, завдані дитині в результаті домашнього насильства.

Розподіл за зверненням до медичних установ



Серед тих осіб, які не зверталися до медичних установ, 110 опитаних (87,3%) повідомили, що не робили цього, оскільки дитина не потребувала медичної допомоги в зв'язку з фактом домашнього насильства. Хоча ситуації бувають різні й дитина справді могла не потребувати медичної допомоги через факт домаш-

¹³ П. 19 Типового положення про притулок для осіб, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2018 р. № 655

нього насильства, однак така висока частка абонентів, які про це заявили, насторожує і може свідчити про те, що батьки/опікуни не завжди здатні належно оцінити, чи потребує постраждала дитина медичної допомоги. Зокрема багато абонентів прямо відзначали значні погіршення в психоемоційному стані дитини через ситуацію насильства. Можливі також й інші причини, чому абоненти не вважали за необхідне звертатися по медичну допомогу для постраждалої дитини, зокрема небажання розголошувати факт насильства щодо дитини через страх, що її можуть забрати, погрози з боку кривдника тощо.

Ситуація з пандемією коронавірусу також вплинула на готовність батьків звертатися до медичних установ з приводу домашнього насильства стосовно дітей. Так, двоє опитаних зауважили, що не зверталися до медичних установ, оскільки боялися, що вони або дитина можуть заразитися COVID-19 під час очікування своєї черги в лікарні. Троє опитаних повідомили, що не звертались, оскільки під час карантину було рекомендовано звертатися до лікарень лише в нагальних випадках і вони не вважали домашнє насильство щодо дитини таким випадком.

Як змінилася ситуація з домашнім насильством щодо дітей під час карантину?

В цілому більшість абонентів зазначила, що з початку запровадження карантинних заходів ситуація з домашнім насильством щодо дітей погіршилась. У багатьох випадках насильство почало вчинятися частіше, також абоненти скаржилися, що ситуація насильства, зокрема фізичного, щодо дитини трапилася вперше саме в цей період. Факторами, що сприяли погіршенню ситуації, найчастіше називали втрату роботу одним із батьків чи обома батьками, а також вимушений перехід дітей на дистанційне навчання, коли останні змушені цілодобово перебувати вдома, а також є ізольованими від суспільства та спілкування з однолітками.

Анкета 40

Абонентка повідомила, що її онук на карантині вчився через комп'ютер. Його батько мав також працювати на цьому комп'ютері. Коли хлопчик не встигав робити уроки до часу, коли батькові потрібен був комп'ютер, останній сильно злився. Одного разу він сильно побив дитину через те, що запізнився на якусь нараду. Абонентка скаржилася, що в звичайній родині, в якій проживає її онук, немає коштів для купівлі техніки та комп'ютерів. Родина мешкає в однокімнатній квартирі, там дуже тісно і бракує місця, щоб працювати та навчатися всім членам родини.

В одній ситуації абонентка повідомила, що у відповідь на загострення насильства по відношенню до її сина з боку батька під час карантину він сам почав вчиняти насильство до своїх батьків.

Анкета 14

Абонентка повідомила, що карантин погіршив ситуацію з насильством з боку батька її сина. Навчання дитини онлайн було важким. Зараз син не вважає батька авторитетом і робить все йому на зло, а також почав вчиняти насильство щодо батьків.

Деякі абоненти особливо скаржилися на роботу державних структур в онлайн режимі, через що вони не можуть отримати належної та ефективної допомоги.

Серед порад щодо того, як поліпшити реагування державних органів та надання послуг постраждалим від домашнього насильства дітям, абоненти найчастіше відзначали необхідність:

- посилення механізмів ідентифікації постраждалих дітей (зокрема дітей, які були свідками насильства, а отже, згідно з законодавством¹⁴, також є постраждалими від домашнього насильства);
- підвищення ефективності реагування на повідомлення про домашнє насильство щодо дітей, зокрема з боку поліції та служб у справах дітей;
- поліпшення якості надання послуг судами в справах про домашнє насильство;
- поліпшення інформування про механізми захисту та служби допомоги для постраждалих від домашнього насильств дітей;
- приділення більшої уваги потребам та запитам самої постраждалої дитини тощо.

¹⁴ П. 2 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про запобігання і протидію домашньому насильству»

5. Досвід інших країн у запобіганні та протидії домашньому насильству в умовах пандемії COVID-19

Під час підготовки до написання даного звіту ГО «Ла Страда-Україна» у співпраці з партнерськими організаціями з Болгарії, Молдови та Білорусі¹⁵ та в співпраці з Урядовою уповноваженою з питань гендерної політики провела низку онлайн-обговорень, у яких взяли участь представники органів державної влади та громадянського суспільства зазначених країн та України. Обговорення проходили з лютого до травня 2021 р. У кожному з них був висвітлений досвід окремої країни стосовно оцінки загальної ситуації з домашнім насильством в умовах пандемії COVID-19, роботи гарячих ліній, які здійснюють консультування постраждалих від домашнього насильства, а також щодо особливостей реагування державних структур. Від України в даних дискусіях брали участь представники уповноважених суб'єктів, які відповідальні за здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і, зокрема таких державних структур, як Міністерство соціальної політики, Міністерство внутрішніх справ, Національна поліція, Національна соціальна сервісна служба, Секретаріат Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Офіс Генерального прокурора України, Координаційний центр з надання правової допомоги та інші.

У даному звіті варто детальніше зупинитися на основних тенденціях та позитивних практиках із реагування на домашнє насильство в умовах пандемії COVID-19 в Молдові, Болгарії та Білорусі.

Так, в Молдові карантинні обмеження були запроваджені в середині березня 2020 р. Як повідомила менеджерка Телефону довіри для жінок (Молдова), одразу після цього спостерігалось певне зниження повідомлень про випадки домашнього насильства. Однак невдовзі кількість повідомлень суттєво зросла, що відповідає картині, зафіксованій і в інших країнах, зокрема в Україні. Жінки стали частіше повідомляти про психологічне насильство, а також скаржитися, що почуваються винними, оскільки не можуть захистити від насильства не лише себе, але й своїх дітей. Постраждалі особи почали менше звертатися по допомогу до органів державної влади (кількість звернень впала з 54% до 13%). Після запровадження карантинних обмежень служби допомоги постраждалим призупиняли свою діяльність, не приймали нових постраждалих тощо. У притулках не було створено умов для дотримання постраждалими самоізоляції. Суди затягували вирішення питання щодо винесення захисних приписів (замість 30 днів розгляд таких справ тривав до року). Мультидисциплінарні комісії, що розглядають питання захисту прав дитини, через необхідність присутності фахівців різних профілів (представника адміністрації населеного пункту, сімейного лікаря, соціального працівника та ін.) також не могли належним чином виконувати свої функції. Тому засідання або проводилися в онлайн-форматі, що, з огляду на делікатність питання, не було надто ефективним, або зби-

¹⁵ Від Молдови в якості партнерської організації виступила «La Strada-Moldova», від Болгарії – «Animus Association», від Білорусі – «La Strada Belarus».

ралися лише по тому, як уже сталося кілька епізодів насильства. Реагування правоохоронних органів також не завжди було ефективним.

Помітивши такі системні проблеми, громадські організації Молдови і, зокрема «Ла Страда-Молдова», провели дослідження¹⁶ стосовно потреб постраждалих від домашнього насильства, а також щодо реагування правоохоронних органів в умовах COVID-19. Результати цих досліджень були презентовані та обговорені з правоохоронними органами, завдяки чому вдалося привернути увагу відповідних органів до наявних проблем.

Присутні на онлайн-обговоренні представники правоохоронних органів Молдови повідомили, що з початку запровадження карантинних обмежень у зв'язку з пандемією було вжито ряд заходів для адаптації механізму реагування поліції на випадки домашнього насильства. Серед загальних заходів були ухвалені накази, згідно з якими працівники поліції мали дотримуватися протиепідемічних заходів безпеки під час здійснення реагування, звернення громадян приймалися онлайн, за винятком випадків, коли необхідна була особиста присутність особи, проводилась інформаційна робота з громадянами, зокрема з використанням мегафонів на поліцейських машинах.

Оскільки при реагуванні на випадки домашнього насильства в зв'язку з дією карантинних обмежень часто виникали труднощі, відсутні за звичайних умов, доводилося вдаватися до особливих дій. Наприклад, коли постраждалим від домашнього насильства призначалися судово-медичні експертизи, однак громадський транспорт не функціонував, поліція використовувала службовий транспорт для їхнього доправлення. При винесенні захисних приписів були труднощі з моніторингом їхнього дотримання, оскільки кривдник та постраждала особа перебували в одному приміщенні. Тож поліції доводилося телефонувати або зв'язуватися з ними онлайн. Остання практика адаптації до умов пандемії була згодом інкорпорована до законодавства, коли 3 січня 2021 р. було ухвалено законодавчі зміни щодо здійснення електронного моніторингу за дотриманням кривдником умов захисного припису із використанням електронних браслетів.

Координатори Національної гарячої лінії для осіб, які постраждали від насильства (Болгарія), відзначили зростання кількості випадків домашнього насильства в Болгарії в період пандемії. При цьому спостерігалися труднощі в адаптації роботи служб допомоги постраждалим. Так, для розміщення в притулках вимагалися негативні ПЛР-тести, які постраждалі часто не могли зробити через брак коштів; притулки не завжди могли забезпечити ізольовані приміщення, в яких постраждалі могли б перебувати на самоізоляції чи під час очікування результатів ПЛР-тестів тощо. Як позитивну зміну, запроваджену під час дії карантинних обмежень в Болгарії, було відзначено запровадження практики розміщення постраждалих у притулку за місцем їхнього звернення, а не лише за місцем реєстрації, як було раніше. Також у період пандемії окремі неурядові організації в Болгарії допомагали притулкам, забезпечуючи місця для розміщення постраждалих на період самоізоляції. Таку ж практику було відзначено і в Молдові.

Ситуація з домашнім насильством в умовах пандемії COVID-19 в Білорусі мала свою специфіку, оскільки від початку пандемії на офіційному рівні в країні не запроваджувалися карантинні обмеження чи локдауни, підприємства, установи та організації державного сектору не переводилися на дистанційний режим роботи. Хоча приватний сектор подекуди переводив своїх працівників на дистанційну роботу. Через такі обставини вплив пандемії на ситуацію з домашнім насильством було складно відслідкувати. Так, за повідомленням мене-

¹⁶ http://lastrada.md/pic/uploaded/Studiu%20Raspunsul_organelor_de_drept_ENG.pdf

джерки Національної гарячої лінії для постраждалих від домашнього насильства (Білорусь), під час пандемії збільшення кількості дзвінків на гарячу лінію, яке було б зумовлене саме цим фактором, не спостерігалось. Водночас такий вплив все ж таки можна було відстежити, аналізуючи обставини окремих звернень. Наприклад, через захворювання членів сім'ї (найчастіше – кривдника) постраждалі особи відклали вирішення ситуації з домашнім насильством до їхнього одужання. Інші постраждалі ухвалювали рішення не звертатися по допомогу до державних органів через страх заразитися COVID-19. Окремі абоненти скаржилися на погіршення ситуації з домашнім насильством в родині через перехід кривдника на дистанційну роботу. В одному випадку було виявлено факт здійснення домашнього насильства через те, що навесні 2020 р. припинили видавати направлення до лікувально-трудова профілакторіїв і кривдник залишився вдома. За відсутності систематичних досліджень та збору статистичних даних у сфері запобігання та протидії домашньому насильству на національному рівні і, зокрема в період пандемії, в Білорусі досить складно говорити про системні проблеми. Хоча навіть одиничні випадки, зазначені вище, свідчать про те, що навіть за відсутності запровадження в країні карантинних обмежень такого впливу не вдалося уникнути. Тож ситуація в інших країнах а також в Україні засвідчує, що не лише запровадження карантинних обмежень загострює ситуацію з домашнім насильством – такий вплив можуть мати різні кризові ситуації, незалежно від їхніх конкретних проявів та заходів, ухвалених владою для реагування на них.

6. РЕКОМЕНДАЦІЇ

Проаналізувавши отримані результати опитувань на Національній гарячій лінії з попередження домашнього насильства, торгівлі людьми та ґендерної дискримінації та Національній гарячій лінії для дітей та молоді, висновки онлайн-дискусій за участю представників органів державної влади та громадянського суспільства України, Болгарії, Молдови та Білорусі, а також чинну законодавчу базу в сфері запобігання та протидії домашньому насильству, зокрема нормативно-правові акти, ухвалені після запровадження карантинних обмежень в Україні, було сформовано низку рекомендацій для органів державної влади і, зокрема суб'єктів, які здійснюють заходи із запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі. Дані рекомендації можуть бути використані для поліпшення реагування на випадки домашнього насильства в Україні в умовах пандемії COVID-19, так само, як і в умовах інших кризових та надзвичайних ситуацій.

Винесені рекомендації спираються на такі нормативно-правові акти, як Закони України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», Указ Президента України «Про невідкладні заходи із запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі, захисту прав осіб, які постраждали від такого насильства», План невідкладних заходів із запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі, захисту прав осіб, які постраждали від такого насильства, затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21 квітня 2021 р. № 361-р, Державну соціальну програму запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року, затверджену постановою Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2021 р. № 145 та інші нормативно-правові акти в сфері запобігання та протидії домашньому насильству й насильству за ознакою статі.

Кабінету Міністрів України:

1. Розробити та впровадити в діяльність суб'єктів, які здійснюють заходи в сфері запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі, алгоритми їхніх дій в умовах кризових ситуацій задля підвищення ефективності їхньої взаємодії. Наявний механізм взаємодії не передбачає усіх особливостей, ризиків та викликів, які існують для постраждалих осіб у кризових ситуаціях, а тому необхідно виробити окремий алгоритм дій та взаємодії уповноважених суб'єктів за таких умов.

Дана рекомендація узгоджується із завданням 5 Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року, п. 1 Плану невідкладних заходів із запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі, захисту прав осіб, які постраждали від такого насильства.

2. Адаптувати систему виявлення та надання послуг постраждалим від домашнього насильства до умов карантинних обмежень, зокрема обмеження роботи транспорту, переведення підприємств, установ, організацій на дистанційну роботу тощо. Йдеться не лише про налагодження та вдосконалення системи онлайн-консультування, але також і про диверсифікацію послуг, які надаються з урахуванням необхідності роботи в зміненому режимі. Як засвідчили результати опитування, не всі послуги для постраждалих від домашнього насильства через їхню специфіку можуть надаватись якісно в онлайн-режимі (наприклад, консультації психолога, особливо в періоди загострення ситуації домашнього насильства, коли постраждала особа перебуває у важкому емоційному стані). Також не всі категорії постраждалих мають належний доступ до онлайн-послуг, зокрема труднощі можуть виникнути у малозабезпечених осіб. У зв'язку з цим в умовах кризових ситуацій необхідно, окрім вдосконалення системи онлайн-послуг, передбачити альтернативні шляхи доступу до таких послуг для постраждалих осіб.

Дана рекомендація узгоджується із завданням 9 Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року, п. 3 Плану невідкладних заходів із запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі, захисту прав осіб, які постраждали від такого насильства.

3. Проводити інформаційні кампанії, навчання для представників суб'єктів, які здійснюють заходи в сфері запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі з метою поліпшення ідентифікації домашнього насильства щодо дітей, зокрема коли діти є свідками домашнього насильства, а також реагування на нього. Дані опитувань і аналіз статистики розслідувань та кримінальних проваджень за ст. 126-1 Кримінального кодексу, розглянутих судами, засвідчили, що показник виявлення домашнього насильства стосовно дітей є вкрай низьким. Часто самі батьки не можуть ідентифікувати насильство, щоб звернутися до правоохоронних органів та служб у справах дітей від імені дитини. Або ж батьки можуть бути кривдниками чи не бажати повідомляти про насильство щодо дітей з інших причин. Серед жителів сільської місцевості фіксується особливо низький показник повідомлень стосовно домашнього насильства порівняно з жителями міст. Усі ці фактори мають братися до уваги при здійсненні превентивної роботи та реагуванні на випадки домашнього насильства щодо дітей уповноваженими суб'єктами.

Дана рекомендація узгоджується із завданням 7 (заходи 2,3,4) Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року.

4. Розробити методичні рекомендації уповноваженим суб'єктам, які здійснюють заходи в сфері запобігання та протидії насильству стосовно дітей, що стосуються особливостей здійснення їхньої діяльності в умовах дії карантинних обмежень та інших кризових ситуацій (зокрема, центрам соціальних служб, службам у справах дітей, органам опіки та піклування). Як показало опитування, часто послуги, що надаються зазначеними структурами, зі слів абонентів, були неефективними, особливо у питаннях захисту інтересів дитини. Зокрема неефективними заходи були через неможливість в умовах карантинних обмежень здійснити мультидисциплінарний підхід до вирішення

проблемного питання і залучити до цього представників родини (наприклад, провести засідання Комісії з питань захисту прав дитини).

Дана рекомендація узгоджується із завданням 2 (захід 5 у частині надання методичної допомоги суб'єктам, які здійснюють заходи в сфері запобігання та протидії домашньому насильству та/або насильству за ознакою статі на регіональному та місцевому рівнях), завданням 7 (захід 7), завданням 8 (захід 4) Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року, п. 6 (пп. 3) Плану невідкладних заходів із запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі, захисту прав осіб, які постраждали від такого насильства.

5. Внести зміни до цивільного процесуального законодавства, що дозволяють дітям, які досягли 14 років, самостійно звертатися до суду для отримання обмежувального припису у випадку вчинення щодо них домашнього насильства або насильства за ознакою статі (як це передбачено в загальному порядку статті 47 ЦПК).

6. Активізувати превентивну роботу щодо виявлення та реагування на насильство, яке здійснюється в мережі Інтернет. Вдосконалити законодавчу базу в цій сфері, зокрема шляхом встановлення відповідальності за злочини, вчинені за ознакою статі з використанням мережі Інтернет (наприклад, сталкінг). Як виявили проведені опитування, під час карантину активізувалися випадки вчинення домашнього насильства, зокрема у формі сексуального насильства та насильства за ознакою статі із використанням мережі Інтернет. Відповідно є потреба в активізації діяльності з ідентифікації таких випадків, інформуванні населення про появу таких нових форм домашнього насильства в умовах пандемії, вдосконаленні законодавчої бази тощо.

Дана рекомендація узгоджується із п. 16 Плану невідкладних заходів із запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі, захисту прав осіб, які постраждали від такого насильства.

7. Збирати ґендерно дезагреговані статистичні дані та досліджувати вплив пандемії COVID-19 на ситуацію з домашнім насильством в Україні. При підготовці даного звіту, а також під час проведення онлайн-дискусій було виявлено брак детальних статистичних даних та досліджень щодо впливу пандемії на ситуацію з домашнім насильством і особливо впливу на окремі категорії постраждалих, таких як жінки, діти, особи з інвалідністю, малозабезпечені особи тощо. Як показали результати опитувань, саме особи, які належать до цих категорій, найчастіше зверталися на гарячі лінії, а отже можна припустити, що вони виявилися найвразливішими до впливу пандемії.

Дана рекомендація узгоджується із завданням 1 (заходи 2, 3) Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року, п. 12 Плану невідкладних заходів із запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі, захисту прав осіб, які постраждали від такого насильства.

8. Налагодити співпрацю з громадськими організаціями для ефективнішого реагування на випадки домашнього насильства в умовах кризових ситуацій.

Дана рекомендація узгоджується із п. 14 Плану невідкладних заходів із запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі, захисту прав осіб, які постраждали від такого насильства.

9. Враховувати ситуацію із впливом пандемії та запроваджених карантинних обмежень при розробці та ухваленні законодавства та політик у сфері запобігання та протидії домашньому насильству.

Міністерству внутрішніх справ України:

1. Впровадити систему електронних каналів прийняття заяв та повідомлень про випадки домашнього насильства (текстові повідомлення, онлайн-чати тощо), яка б була альтернативою зверненням за номером 102 або особистому поданню заяви у відділку, та аналізувати їхню ефективність. Наявність такої системи є нагальною в умовах будь-яких кризових ситуацій, особливо під час локдаунів, комендантських годин тощо, коли населенню рекомендується залишатися вдома і, відповідно, постраждалі особи, перебуваючи постійно наодинці та під контролем кривдника, не мають можливості скористатися телефонним зв'язком¹⁷. Крім того, це дозволить врахувати потреби маломобільних груп населення, а також надасть кращі можливості для звернення до поліції дітей, батьки яких вчиняють щодо них насильство та/або не бажають звертатися до поліції як законні представники від їхнього імені.

2. Розробити та впровадити особливий посилений механізм реагування поліції на випадки домашнього насильства в кризових та надзвичайних ситуаціях, таких як пандемія COVID-19, з особливою увагою до постраждалих дітей. Внести зміни до Порядку проведення оцінки ризиків вчинення домашнього насильства. Як засвідчив аналіз ухваленого за час дії карантинних обмежень законодавства з питань запобігання та протидії домашньому насильству, контекст пандемії в ньому не був врахований. Однак фактичні дані, отриманні за більш ніж річний термін дії карантинних заходів в Україні, показують суттєве збільшення випадків домашнього насильства. Крім того, у зв'язку з особливими умовами, в яких опинилися постраждалі через дію карантинних обмежень, а саме – цілодобове перебування в одному приміщенні з кривдником, обмеження доступу до спеціалізованих служб підтримки, обмеження в пересуванні транспортом тощо, для них виникають підвищені ризики, які відсутні за звичайних умов. У зв'язку з цим необхідне вироблення спеціальних інструкцій/методичних рекомендацій, якими поліція зможе керуватися на випадок таких кризових ситуацій, як пандемія COVID-19, включаючи перегляд та доповнення Порядку проведення оцінки ризиків вчинення домашнього насильства з урахуванням даного контексту.

¹⁷ Подібні рекомендації неодноразово висловлюються й на міжнародному рівні. Зокрема про важливість запровадження альтернативних каналів повідомлення про випадки домашнього насильства зазначала у своєму зверненні до держав-членів Європейського Союзу Голова Комітету Європейського Парламенту з прав жінок та гендерної рівності Евелін Регнер (<https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20200406IPR76610/covid-19-stopping-the-rise-in-domestic-violence-during-lockdown>)

Дана рекомендація узгоджується із завданням 5 (захід 10), завданням 12 (захід 2) Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року, п. 15 Плану невідкладних заходів із запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі, захисту прав осіб, які постраждали від такого насильства.

3. Проводити тренінги та навчання для співробітників правоохоронних органів з реагування на домашнє насильство в кризових ситуаціях з особливою увагою до виявлення постраждалих дітей. На таких тренінгах працівникам поліції мають пояснювати вплив кризових та надзвичайних ситуацій, таких як пандемія COVID-19, на ситуацію з домашнім насильством, про підвищені ризики, з якими стикаються постраждалі особи в таких умовах, а також про необхідність пріоритезувати безпеку постраждалих осіб та вжиття спеціальних заходів із захисту постраждалих, зокрема винесення термінового припису, над практичними незручностями, які реалізація таких заходів може спричинити кривднику (наприклад, пошук ним іншого тимчасового місця перебування з дотриманням карантинних обмежень чи підвищений ризик зараження, якщо він тимчасово залишить місце проживання, тощо).

Дана рекомендація узгоджується із завданням 7 (заходи 1-4) Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року.

4. Поліпшити інформування населення про можливість скористатися таким механізмом захисту від домашнього насильства, як обмежувальний припис, і особливо про те, що такий припис можна отримати також для захисту дитини.

Дана рекомендація узгоджується із завданням 2 (заходи 1-4), завданням 8 (захід 1), завданням 13 (захід 1) Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року.

Міністерству соціальної політики України:

1. Розробити та впровадити алгоритми роботи з виявлення випадків домашнього насильства та надання послуг постраждалим в умовах дії жорстких карантинних обмежень. Як показали результати опитування, в різних адміністративно-територіальних одиницях діяльність центрів соціальних служб/служб у справах дітей здійснювалась у різному режимі: послуги або переводились в онлайн-режим, або ж відповідні послуги не надавались через призупинення роботи відповідних служб, в деяких випадках служби працювали в звичайному режимі. Це свідчить про необхідність розробки, ухвалення та впровадження конкретних інструкцій, за якими відповідні служби мають діяти для реагування на випадки домашнього насильства та надання допомоги постраждалим у кризових ситуаціях, таких як пандемія COVID-19.

Дана рекомендація узгоджується із завданням 5, завданням 11 (захід 2) Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року.

2. Внести зміни до Порядку взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи в сфері запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі стосовно реагування уповноважених суб'єктів на домашнє насильство в умовах кризових ситуацій.

Дана рекомендація узгоджується із завданням 5 Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року, п. 1 Плану невідкладних заходів із запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі, захисту прав осіб, які постраждали від такого насильства.

3. Інформувати населення про послуги, які надаються відповідними службами, з'ясувати потреби постраждалих, особливо постраждалих дітей, у відповідних послугах та за необхідності перенаправляти до загальних та спеціалізованих служб підтримки, зокрема притулків. Саме на ці недоліки в роботі відповідних служб найчастіше скаржилися абоненти в опитуваннях, а тому робота в цих напрямках має здійснюватися активніше.

Дана рекомендація узгоджується із завданням 2 (заходи 3,4), завданням 13 (захід 1) Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року, п. 13 Плану невідкладних заходів із запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі, захисту прав осіб, які постраждали від такого насильства.

4. Проаналізувати питання кадрового забезпечення центрів соціальних служб та служб у справах дітей, особливу увагу звернути на наявність у територіальних громадах фахівців із соціальної роботи, психологів, фахівців із виявлення осіб/сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах, для запобігання домашньому насильству та/або насильству за ознакою статі, надання послуг постраждалим особам. Зростання запиту на таких фахівців у зв'язку зі зростанням кількості випадків домашнього насильства в кризових ситуаціях має бути враховане і за необхідності до роботи в такий період мають залучатися додаткові фахівці.

Дана рекомендація узгоджується із завданням 5 (захід 8) Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року, п. 2 Плану невідкладних заходів із запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі, захисту прав осіб, які постраждали від такого насильства.

5. Оптимізувати діяльність та розробити методичні рекомендації щодо роботи кол-центрів та гарячих ліній з питань запобігання та протидії домашньому насильству з урахуванням викликів, які постають в умовах пандемії. Так, за інформацією, наданою представницею Гарячої лінії з протидії торгівлі

людьми, запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей (1547), у період пандемії значно зросла кількість анонімних дзвінків. Даний фактор обов'язково має бути врахований відповідними службами при плануванні діяльності, розробці спеціальних операційних процедур, складанні алгоритму дій, що застосовуватимуться в умовах дії карантинних обмежень чи в інших кризових ситуаціях.

Дана рекомендація узгоджується із завданням 11 Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року.

6. Проводити для співробітників центрів соціальних служб/служб у справах дітей тренінги та навчання з виявлення постраждалих від домашнього насильства дітей та надання відповідних послуг, зокрема в умовах дії карантинних обмежень. Під час опитування були виявлені неодноразові випадки, коли працівники відповідних служб, будучи недостатньо обізнаними з явищем домашнього насильства, не могли ідентифікувати постраждалих від насильства дітей, намагалися примирити батьків, один з яких був кривдником, відмовлялись їхати на виклик у період дії карантину тощо. Усе це свідчить про необхідність проведення навчань та підвищення обізнаності працівників цих служб.

Дана рекомендація узгоджується із завданням 7, завданням 8 (захід 4) Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року, п. 2 Плану невідкладних заходів із запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі, захисту прав осіб, які постраждали від такого насильства.

7. Посилити інформування населення про форми та прояви насильства щодо дітей, права дітей та наявні послуги, якими вони можуть скористатися у випадку вчинення домашнього насильства, зокрема в період дії карантинних обмежень. У процесі опитувань було виявлено недостатню обізнаність батьків, опікунів, інших осіб, які здійснюють піклування про дитину, стосовно явища, форм домашнього насильства, прав дитини на захист, наявних послуг тощо. Через це, навіть коли один із батьків постраждалої дитини звертався по допомогу для себе, про дитину як постраждалу він (вона) не зазначали. В окремих випадках родичі постраждалої дитини не були достатньо поінформовані про те, чи можуть вони звернутися до відповідних органів за захистом її прав.

Дана рекомендація узгоджується із завданням 2 (заходи 1-4), завданням 8 (захід 1), завданням 13 (захід 1) Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року, п. 13, 14 Плану невідкладних заходів із запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі, захисту прав осіб, які постраждали від такого насильства.

8. Адаптувати роботу притулків для осіб, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі, до умов дії карантинних

обмежень. Зокрема вдосконалити процедуру доступу до притулків через надання можливості проходження безкоштовного тестування на наявність коронавірусної інфекції, виділення окремих приміщень для новоприбулих постраждалих з метою дотримання ними умов самоізоляції, виділення більшої кількості місць, включаючи приміщення для розміщення постраждалих чоловіків, влаштування до притулків за місцем звернення, а не реєстрації тощо.

Дана рекомендація узгоджується із завданням 8 (заходи 2,3), завданням 9, 10 Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року.

9. Забезпечити доступ до притулків особам, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі, особам з інвалідністю, особам літнього віку та іншим маломобільним групам населення. У випадку обмеження роботи громадського транспорту через дію карантинних обмежень передбачити можливість забезпечення постраждалих осіб необхідним транспортом, щоб вони могли дістатися до притулку.

Дана рекомендація узгоджується із завданням 10 Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року.

10. Поліпшити інформування населення про можливість скористатися таким механізмом захисту від домашнього насильства, як обмежувальний припис, і особливо про те, що такий припис можна отримати також для захисту дитини.

Дана рекомендація узгоджується із завданням 2 (заходи 1-4), завданням 8 (захід 1), завданням 13 (захід 1) Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року.

Органам судової влади:

1. Оптимізувати роботу судових органів при розгляді справ про домашнє насильство, зокрема при розгляді заяв про видачу обмежувальних приписів, особливо в умовах дії жорстких карантинних обмежень. Необхідно враховувати, що, на відміну від інших категорій справ, термін розгляду даної категорії заяв є скороченим (вони мають бути розглянуті судом у межах 72 годин), що пов'язано з існуванням потенційної небезпеки для життя та здоров'я постраждалих осіб, поки вони залишаються в одному приміщенні з кривдником і кривдник має вільний доступ до них. Через це саме для такої категорії справ необхідно передбачити додаткові можливості забезпечення доступу до судів як шляхом вдосконалення системи електронного судочинства, так і забезпечення кращого фізичного доступу до суду, наприклад, через встановлення пріоритетності розгляду таких справ у приміщенні суду (за бажанням заявника), призначення якнайшвидшої реєстрації та розгляду заяв про видачу обмежувальних приписів судом (зокрема впродовж 24 годин), якщо такі заяви були отримані поштою тощо.

2. Поліпшити інформування населення про можливість скористатися таким механізмом захисту від домашнього насильства, як обмежувальний припис, і особливо про те, що такий припис можна отримати також для захисту дитини.

Дана рекомендація узгоджується із завданням 2 (заходи 1-4), завданням 8 (захід 1), завданням 13 (захід 1) Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року.

Міністерству охорони здоров'я:

1. Забезпечити впровадження окремого порядку здійснення прийому та надання медичної допомоги особам, які постраждали від домашнього насильства, в умовах дії карантинних обмежень. Хоча медичні установи в період пандемії COVID-19 здійснюють посилену роботу, спрямовану на подолання наслідків пандемії, водночас чинним законодавством вони віднесені до установ, на які покладаються функції щодо виконання заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, а тому мають забезпечувати реалізацію відповідних функцій. Оскільки, як виявило опитування, часто самі постраждалі бояться звернутися до медичних установ у цей період, а також у окремих випадках лікарі відмовляються приїжджати на такі виклики, має бути розроблений та запроваджений окремий механізм надання медичних послуг постраждалим від домашнього насильства в період пандемії чи інших кризових ситуацій. При цьому постраждалі мають бути поінформовані про такий механізм.

Дана рекомендація узгоджується із завданням 12 Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року.

2. Проводити серед населення роз'яснювальну роботу щодо негативного впливу домашнього насильства на фізичне та психологічне здоров'я, особливо, якщо таке насильство вчиняється щодо дітей, а також заохочувати звернення по медичну допомогу в разі потреби, зокрема і в умовах дії карантинних обмежень. Опитування виявили, що через недостатню поінформованість про вплив домашнього насильства на здоров'я, а також віддалені у часі можливі наслідки такого впливу постраждалі часто не звертаються по медичну допомогу. Особливо це помітно в умовах пандемії, коли відповідні фізичні ускладнення чи психологічні наслідки насильства не вважаються достатньо нагальними. Тому потрібне додаткове інформування населення з метою руйнування таких стереотипних уявлень.

Дана рекомендація узгоджується із завданням 2 (заходи 1-4), завданням 8 (захід 1), завданням 13 (захід 1) Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року, п. 13, 14 Плану невідкладних заходів із запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі, захисту прав осіб, які постраждали від такого насильства.

Обласним, Київській міській державній адміністрації:

1. Здійснювати заходи з пом'якшення економічного впливу ситуації з пандемією COVID-19 та запроваджуваних карантинних обмежень на населення.

Як показали результати опитувань, за час пандемії, по-перше, суттєво зріс показник економічного насильства, а, по-друге, вимушене безробіття та загальне погіршення економічної ситуації стали одними з основних факторів, що сприяли збільшенню випадків домашнього насильства та посиленню його інтенсивності. Хоча економічний вплив пандемії був відчутним не лише в сфері протидії домашньому насильству, пом'якшення цього впливу може мати суттєвий превентивний ефект, а тому даний аспект має враховуватися при плануванні заходів із запобігання домашньому насильству в цей період.

2. Забезпечувати якісну та безперебійну роботу фахівців, які спеціалізуються на наданні допомоги у випадках домашнього насильства, зокрема психологів, особливо в період пандемії чи інших кризових ситуацій. Зростання запиту на таких фахівців у зв'язку зі збільшенням кількості випадків домашнього насильства в кризових ситуаціях має бути враховане і за необхідності до роботи в такий період мають залучатися додаткові фахівці.

Дана рекомендація узгоджується із завданням 5 (захід 8) Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року, п. 2 Плану невідкладних заходів із запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі, захисту прав осіб, які постраждали від такого насильства.

3. Проводити для співробітників центрів соціальних служб у справах сім'ї, дітей та молоді/служб у справах дітей тренінги та навчання з виявлення постраждалих від домашнього насильства дітей та надання відповідних послуг, зокрема в умовах дії карантинних обмежень. Під час опитування були виявлені неодноразові випадки, коли працівники відповідних служб, будучи недостатньо обізнаними з явищем домашнього насильства, не могли ідентифікувати постраждалих від насильства дітей, намагалися примирити батьків, один із яких був кривдником, відмовлялись їхати на виклик у період дії карантину тощо. Усе це свідчить про необхідність проведення навчань та підвищення обізнаності працівників цих служб.

Дана рекомендація узгоджується із завданням 7, завданням 8 (захід 4) Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року, п. 2 Плану невідкладних заходів із запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі, захисту прав осіб, які постраждали від такого насильства.

4. Інформувати населення про послуги, які надаються відповідними службами, з'ясувати потреби постраждалих, особливо постраждалих дітей, у відповідних послугах та за необхідності перенаправляти до загальних та спеціалізованих служб підтримки, зокрема притулків. Саме на ці недоліки в роботі відповідних служб найчастіше скаржилися абоненти в опитуваннях, а тому робота в цих напрямках має здійснюватися активніше.

Дана рекомендація узгоджується із завданням 2 (заходи 3,4), завданням 13 (захід 1) Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року, п. 13 Плану невідкладних заходів із запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі, захисту прав осіб, які постраждали від такого насильства.

5. Забезпечити доступ до притулків особам, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі у випадку обмеження роботи громадського транспорту через дію карантинних обмежень.

Дана рекомендація узгоджується із завданням 10 Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року.

7. РЕКОМЕНДОВАНІ АЛГОРИТМИ ДІЙ ЩОДО РЕАГУВАННЯ НА ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО В УМОВАХ КРИЗОВИХ СИТУАЦІЙ, ЗОКРЕМА ПАНДЕМІЇ COVID-19

I. ПОСТРАЖДАЛИМ ВІД ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

- 1) Оцініть ситуацію насильства, наявні чи можливі ризики, особливо щодо дітей.
- 2) Повідомте про випадок насильства поліцію за номером «102» чи шляхом особистого звернення до відділку (якщо є така можливість), або викличте дільничного.
- 3) Якщо кривдник поводить себе агресивно та існує небезпека (загроза) життю та здоров'ю, поки очікуєте приїзду поліції, намагайтеся знайти безпечне місце, повідомте родичів, друзів чи сусідів, що ви в небезпеці.
- 4) Якщо від насильства постраждала дитина або ж дитина стала свідком насильства, повідомте про це оператора «102» під час виклику поліції, а також поліцейських після їхнього приїзду. Важливо, щоб дитина знала, що діти, так само як і дорослі, самостійно можуть викликати поліцію в разі небезпеки.
- 5) По приїзді поліції просіть провести оцінку ризиків та на підставі цієї оцінки видати терміновий заборонний припис. При цьому варто пам'ятати, що карантинні обмеження жодним чином не вплинули на регулювання питання про реагування на домашнє насильство. Тож поліція не може відмовити у винесенні термінового заборонного припису, включаючи зобов'язання кривдника залишити місце проживання постраждалої особи, посилаючись на дію таких обмежень.
- 6) Просіть поліцію роз'яснити ваші права та повідомити про послуги, якими ви можете скористатися як особа, яка постраждала від домашнього насильства, включаючи постраждалу дитину або ж дитину – свідка насильства.
- 7) За потреби зверніться по медичну допомогу (викличте швидку медичну допомогу, зверніться до лікарні), психологічну (до центрів соціальних служб, мобільних бригад соціально-психологічної допомоги тощо), правову допомогу (до органів системи надання безоплатної правової допомоги), інформаційні консультації (на Гарячу лінію з протидії торгівлі людьми, запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей (1547), Національну гарячу лінію з попередження домашнього насильства, торгівлі людьми та гендерної дискримінації (116 123 – з мобільних), притулків для постраждалих, інших загальних та спеціалізованих служб підтримки постраждалих. Якщо постраждала дитина, обов'язково зверніться до служби у справах дітей за місцем проживання.

- 8) Якщо в умовах кризової ситуації (наприклад, через повну зупинку роботи громадського транспорту) ви не можете самостійно дістатися до служб, чиї послуги є особливо нагальними (наприклад, притулок, медична установа, служба у справах дітей тощо), ви можете просити забезпечити організацію транспортування до відповідних служб (звернутися можна як безпосередньо до цих установ, так і до поліції, яка приїхала на виклик, як першого в ланцюгу уповноважених суб'єктів).
- 9) Якщо ризик продовження/ескалації насильства після початкового втручання поліції все ще залишається, зверніться до суду із заявою про видачу обмежувального припису. В заяві можна просити суд про вжиття заходів як щодо дорослого постраждалого, так і щодо дитини (або обох одночасно).

II. ПОЛІЦІЇ

- 1) Прийняти та зареєструвати заяву (повідомлення) про домашнє насильство (при особистому зверненні, за телефоном «102», через електронні канали зв'язку).
- 2) Направити на місце вчинення домашнього насильства наряд поліції. Важливо: в разі наявності безпосередньої небезпеки для життя чи здоров'я постраждалої особи поліція має право проникати до житла особи навіть за відсутності рішення суду.
- 3) Після прибуття на виклик працівники наряду патрульної поліції повинні:
 - опитати постраждалу особу та свідків домашнього насильства (опитування постраждалої особи та кривдника проводиться в окремих приміщеннях);
 - якщо на місці події є діти, з'ясувати, чи вони також постраждали (зокрема чи були свідками) від насильства;
 - провести оцінку ризиків (з урахуванням умов кризової ситуації) та за потреби винести терміновий заборонний припис щодо кривдника включно із заходами для захисту постраждалої дитини.
- 4) З'ясувати, чи має випадок домашнього насильства ознаки злочину.

Якщо правопорушення не містить ознак злочину, скласти протокол про адміністративне правопорушення за статтею 173-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення. Протокол складається або на місці правопорушення, або після того, як кривдника доставлять до органу поліції.

Якщо правопорушення містить ознаки злочину, впродовж 24 годин забезпечити внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань та розпочати досудове розслідування. В разі необхідності (фізичне насильство, сексуальне насильство) слідчий якнайшвидше має звернутися до слідчого судді з клопотанням про призначення судово-медичної експертизи.
- 5) Поінформувати постраждалу особу про:
 - права та обов'язки постраждалої особи;
 - соціальні послуги, якими може скористатися постраждала особа;
 - можливість постраждалої особи вимагати від кривдника відшкодування завданих матеріальних збитків і шкоди, заподіяної їй фізичному та психічному здоров'ю;

- можливість винесення щодо кривдника термінового заборонного припису;
 - можливість звернення до суду за отриманням обмежувального припису, зокрема для захисту дитини;
 - можливість отримати безоплатну правову допомогу.
- 6) Якщо від домашнього насильства постраждала дитина, або дитина була свідком домашнього насильства, або постраждала особа звернулася з дитиною, або кривдником була дитина – не пізніше однієї доби поінформувати службу у справах дітей.
- 7) Організувати надання постраждалій особі необхідної допомоги.

Якщо постраждала особа потребує медичної допомоги, викликати бригаду швидкої медичної допомоги або (з урахуванням умов кризової ситуації) доставити її до лікарні.

Якщо постраждала особа потребує психологічної допомоги, направити її до центру соціальних служб, центру соціально-психологічної допомоги, соціального центру матері та дитини, викликати мобільну бригаду соціально-психологічної допомоги або запропонувати скористатися послугами Гарячої лінії з протидії торгівлі людьми, запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей (1547), Національної гарячої лінії з попередження домашнього насильства, торгівлі людьми та ґендерної дискримінації (116 123 – з мобільних) тощо.

Якщо постраждала особа потребує притулку, поінформувати її про місце знаходження такого закладу або ж направити до структурного підрозділу місцевої держадміністрації чи виконавчого органу сільської, селищної, міської ради з питань сім'ї і дітей для отримання направлення до притулку. З урахуванням умов кризової ситуації, зокрема повної зупинки транспортного сполучення під час карантинних обмежень доставити постраждалу особу до притулку.

Якщо постраждала особа потребує правової допомоги, направити її до центру безоплатної правової допомоги за місцем перебування особи (щоб постраждала особа могла реалізувати своє право на отримання безоплатної вторинної правової допомоги, поліція за наявності надає їй такі документи: витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань, у якому міститься інформація про вчинення злочину, пов'язаного з домашнім насильством; талон-повідомлення про вчинення правопорушення, пов'язаного з домашнім насильством; копію винесеного працівником поліції термінового заборонного припису).

Якщо постраждала особа потребує соціальної допомоги, направити її до центру соціальних служб, центру соціально-психологічної допомоги тощо.

III. СУДАМ

- 1) Розглянути заяву про видачу обмежувального припису в установленій законодавством термін (до 72 годин).
- 2) Враховувати контекст кризової ситуації при визначенні черговості призначення справ до розгляду (наприклад, першочергово розглядати заяви, які заявник надіслав поштою, зокрема через те, що суд був закритий або було обмежено рух громадського транспорту тощо).

- 3) При винесенні рішення про видачу/продовження припису, оцінюючи ризики для постраждалої особи, обов'язково враховувати контекст кризової ситуації та обставини впливу такої ситуації на конкретного заявника, кривдника, ситуацію в родині тощо.
- 4) У разі неможливості вручення копії рішення заявнику особисто якнайшвидше повідомити його про винесене рішення та надіслати його копію. Також якнайшвидше (бажано – того ж дня) повідомити про видачу або продовження обмежувального припису уповноважені підрозділи органів Національної поліції, а також районні, районні в містах Києві та Севастополі державні адміністрації та виконавчі органи сільських, селищних, міських, районних у містах рад за місцем проживання (перебування) заявника.

IV. ЦЕНТРАМ СОЦІАЛЬНИХ СЛУЖБ

- 1) Прийняти та зареєструвати заяву (звернення) про вчинення домашнього насильства.
- 2) Поінформувати про цей випадок поліцію (за згодою особи).

Якщо постраждала особа звернулася з дитиною або постраждалою особою є дитина – негайно поінформувати про це поліцію, службу у справах дітей.
- 3) Поінформувати постраждалу особу про її права та про послуги, якими вона може скористатися.
- 4) Провести оцінку потреб постраждалої особи (щодо соціальних послуг, притулку, медичної, психологічної або правової допомоги) та видати направлення до відповідних служб та закладів, надати необхідні соціальні послуги. Враховуючи умови кризової ситуації, може виникнути необхідність забезпечення транспортування постраждалих осіб до відповідних служб.
- 5) У разі потреби організувати та координувати проходження постраждалою особою програми для постраждалих осіб.
- 6) Надати постраждалій особі, залежно від потреб, соціальні послуги з:
 - соціального супроводу;
 - консультування;
 - соціальної профілактики;
 - соціальної інтеграції та реінтеграції;
 - соціальної адаптації;
 - кризового та екстреного втручання;
 - представництва інтересів.

V. СЛУЖБАМ У СПРАВАХ ДІТЕЙ

- 1) Прийняти та розглянути заяву (повідомлення) про домашнє насильство стосовно дитини.
- 2) Поінформувати постраждалу дитину, її законних представників (якщо вони не є кривдниками дитини) про права та обов'язки, а також про заходи та послуги, якими може скористатися дитина.
- 3) В умовах кризових ситуацій організувати особливий режим роботи працівників, за необхідності залучаючи додаткових фахівців тощо. Навіть під час запровадження локдаунів необхідно забезпечувати безперебійне здійснення найбільш екстрених (з огляду захисту прав дітей) функцій, таких як відвідування дітей, які опинились у складних життєвих обставинах, перебувають на обліку в службі, за місцем їх проживання. З цією метою створити спеціальні мобільні групи, забезпечувати штатних працівників спеціальним транспортом для виконання таких функцій, забезпечити роботу кризового психолога в приміщенні служби для надання екстреної психологічної допомоги постраждалим дітям тощо.
- 4) Якщо дитина потребує послуг притулку, влаштувати дитину в супроводі матері/батька (якщо вони не є кривдниками дитини) до притулку для осіб, які постраждали від домашнього насильства. Якщо дитина одна, тобто без супроводу матері/батька, влаштувати її до центру соціально-психологічної реабілітації дітей або до притулку для дітей служби у справах дітей. З урахуванням умов кризової ситуації може бути необхідним забезпечити транспортування постраждалої дитини до відповідних служб, а також забезпечити проходження додаткових процедур (ПЛР-тестування на COVID-19, тимчасового поселення в окреме приміщення для дотримання умов ізоляції тощо).
- 5) За потреби провести профілактичну роботу з батьками щодо запобігання домашньому насильству стосовно дитини, зокрема із залученням представників поліції.

VI. ПРИТУЛКАМ ДЛЯ ПОСТРАЖДАЛИХ ВІД ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА ОСІБ

- 1) Надати постраждалій особі, яка звернулася до притулку, інформацію про її права та можливість отримання необхідної допомоги.
- 2) У разі відсутності у постраждалої особи паспорта допомогти з його отриманням (відновленням).
- 3) У разі неможливості самостійно дістатися притулку (особливо з урахуванням умов кризової ситуації) організувати транспортування постраждалої особи до притулку.
- 4) Якщо немає передбачених законодавством підстав для відмови у прийнятті до притулку (наприклад, якщо постраждала особа перебуває в стані сп'яніння або хворіє на гострі інфекційні/венеричні/психічні захворювання), забезпечити проходження необхідних додаткових процедур для прийняття до притулку, необхідність яких зумовлена кризовою ситуацією. В умовах пандемії COVID-19 такими процедурами можуть бути організація проведення ПЛР-тестування, розташування в окремих приміщеннях з метою дотримання умов самоізоляції тощо.

- 5) Прийняти постраждалу особу до притулку. Повнолітня особа приймається за її заявою або направленням поліції, центру соціальних служб, мобільної бригади соціально-психологічної допомоги постраждалим особам. Дитина приймається до притулку разом з матір'ю/батьком.
- 6) Якщо до притулку направлені матір/батько або особа, яка їх замінює, з дитиною, необхідно повідомити про це службу у справах дітей та поліцію.
- 7) Визначити працівника, відповідального за організацію та надання допомоги постраждалій особі.
- 8) Скласти план індивідуальної роботи з постраждалою особою за результатами оцінки її потреб.
- 9) Забезпечити постраждалу особу, залежно від потреб, наступними видами допомоги:
 - надання психологічних послуг;
 - надання консультацій щодо прав постраждалої особи, включаючи постраждалу дитину, та послуг, якими вона може скористатися;
 - надання юридичних послуг та/або інформування про можливість отримання безоплатної правової допомоги;
 - проведення заходів у межах соціально-реабілітаційних програм;
 - сприяння в разі потреби забезпеченню транспортування постраждалих осіб до місць отримання ними необхідних послуг, які в притулку не надаються.

VII. ЗАКЛАДАМ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

- 1) Якщо через кризову ситуацію, таку як пандемія COVID-19, медичні заклади працюють у посиленому режимі та/або є підвищена небезпека інфікування під час очікування в загальній черзі, в медичних закладах має бути передбачена можливість здійснення прийому осіб, які постраждали від домашнього насильства і звертаються в зв'язку з фактом такого насильства, відокремлено від інших категорій пацієнтів (спеціалізований кабінет, окремий лікар, окремі години прийому тощо).
- 2) У разі перенаправлення постраждалої особи, зокрема постраждалої дитини, від інших уповноважених суб'єктів, які здійснюють заходи із запобігання та протидії домашньому насильству, для здійснення ПЛР-тестування, від чого залежить терміновість надання такій особі спеціалізованих послуг, відповідне тестування здійснюється в першочерговому порядку.
- 3) Медичний працівник закладу охорони здоров'я фіксує скарги (звернення) постраждалої від домашнього насильства особи, проводить медичний огляд та документує результати огляду.
- 4) У разі госпіталізації дорослих постраждалих осіб працівники медичного закладу встановлюють, чи є у таких осіб діти та чи забезпечені вони належним доглядом і місцем проживання на період госпіталізації батьків. У разі наявності дітей, які після госпіталізації постраждалої особи залишаються без належного догляду/батьківського піклування, працівник медичного закладу невідкладно повідомляє про це відповідальну особу закладу охорони здоров'я для подальшого інформування служби у справах дітей.

- 5) Медичний працівник закладу охорони здоров'я, який виявив у особи ушкодження, що могли виникнути внаслідок домашнього насильства, передає всю відповідну документацію уповноваженій особі для подальшого інформування відповідних органів:
 - уповноважена особа не пізніше однієї доби інформує поліцію про всі факти звернення та доправлення до закладів охорони здоров'я осіб із тілесними ушкодженнями протиправного характеру, зокрема щодо домашнього насильства;
 - якщо постраждалою особою є дитина, уповноважена особа не пізніше однієї доби інформує поліцію та службу у справах дітей.
- 6) Постраждала особа інформується про її права, про заходи та соціальні послуги, якими вона може скористатися.
- 7) За необхідності постраждалій особі надається листок непрацездатності.

Аналітичний звіт
Реагування державних органів влади
на випадки домашнього насильства
під час кризових ситуацій (зокрема пандемії COVID-19)
та рекомендації щодо вдосконалення їхньої роботи

Дизайн та комп'ютерна верстка:
Н. Тілікіна

Підписано до друку 25.06.2021 р.
Формат 60x90/8
Ум. друк. арк. 3,37
Замовлення №17/1
Тираж 300

Надруковано ФОП Харченко В.О.